

INICIATIVA

Nemusíme to vydržet. Reakce redakce na iniciativu NEIMUSÍŠ TO VYDRŽET

Text: Kateřina Stündlová

Z malého města, kde ani nemáme divadlo, rovnou na DAMU. Skok a šok. Najednou mám neomezené možnosti, na které jsem se tolik těšila. Po měsíci stráveném ve škole ale moje chuť vůbec se podívat, co se kde v divadle hraje, rapidně klesá. Nevyznám se v sobě. Jak to, že nechci chodit do divadla? „Nemám na to čas.“ Oblíbená fráze. Spíš si to myslím. Na základě veškerého shonu ve škole a všeho, co mi pedagogové říkají, že bych měla, jsem si v hlavě vytvořila nesmyslnou představu, jak by mělo vypadat moje ideální já jako studentky této školy. Odtrhávám se od reality, kterou žijí moji kamarádi. Hledám chybu v sobě, trápím se nedostatečností, vnitřně si plně stát za to, že jsem toho dneska ještě neudělala dost. Každý den. Nestihnout oběd – v pohodě. Nejíť ani na nákup – v pohodě. Hlavně přečíst všechny hry, které mám zadané, i když si na to budu svítit lampičkou do čtyř rána. Radost ze studia se vytrácí, spánkový deficit se postupně nasčítává, ale cosi ve mně mě nutí k setrvačnosti. Plnit si sny?

Iniciativa NEIMUSÍŠ TO VYDRŽET mi pomohla konečně si plně stát za rozhodnutím, které jsem po jednom semestru na DAMU udělala. Přestala jsem se díky ní ptát sama sebe, jestli jsem se neunáhčila, jestli se nestáčilo kousnout a vydržet, že by to určitě bylo lepší. Možná by opravdu bylo. Jenže proč? Studium na „prestižní“ škole jsem vyměnila za studium „normální“, tedy v podstatě klasické. Paradoxní je fakt, že jsem se toho zde – na rozdíl od DAMU – dozvěděla mnohem víc. Alespoň mi to tak přijde, a to je hlavní. Protože přece jen jde o mě. Kdykoli se někomu zmíním, že jsem předtím chodila na DAMU, každý na mě nevěřícně zírá, proč jsem odešla. DAMU je zahalená ve zvláštním hávu privilegovanosti a všeobecně vyvolává pocit, že chodit na DAMU něco znamená. Možná v tom tkví kámen úrazu – nectím tenhle způsob nahlížení.

Přístup, s nímž jsem se setkala při výuce na DAMU, považuju za přístup zadupávající kreativitu a přístup dusící. Namísto podpory v začátcích, kterou jsem spolu s konstruktivní kritikou od svých pedagogů a pedagožek čekala, se mi dostalo nepřiměřeně velké nálože kritiky spojené s jasným nezájmem o mě jako individualitu i o mé výsledky ve škole. A není zrovna tohle důvod, proč chodí mladí lidé studovat na uměleckou školu, namísto aby si zvolili univerzitu, kde se navštěvují přednášky v davech? Pamatuju si chvíle, kdy jsem chtěla slyšet radu, ale jednoduše jsem si o ni ani nedokázala říct. Ztrácelo pro mě smysl docházet na takové hodiny. Iniciativa se v dotazníku ptala na jedno slovo, které vás napadne, když se řekne DAMU. Mám dvě, mezi nimiž se mi těžko vybírá. SUBJEKTIVITA je moje první slovo. Subjektivně jsem se dívala na svou pozici v rámci studia, subjektivně mě hodnotili mí pedagogové, subjektivita vždy a ve všem. Objektivní hodnocení je něco, co zde, podle mě, neexistuje. SUBJEKTIVITA, kterou by bylo potřeba neustále připomínat a vědět o ní. Mít tak trochu větší – a to je to druhé slovo – NADHLED. Jak ze strany pedagogů a pedagožek, tak ze strany studentů. Jenže kdo tohle ve dvaceti dokáže racionálně zpracovat? Zhodnotit? Vyhodnotit?

Text: Petr Kubala

Videozáznam z performance iniciativy „Nelmusíš to vydržet“ si pouštím zhruba čtrnáct dní po jeho zveřejnění, když v parném červencovém počasí skládám skříнку pod televizi partnerčině matce. O iniciativě jsem doposud četl jen pár článků a zahlédl několik vzrušených diskusí a komentářů, z nichž jsem vyrozuměl, že jde o velmi horké téma v prostředí uměleckých vzdělávacích institucí. Pouštím video a šroubuju…

Úvodní hesla i postupně vyprávěné příběhy na mě hned mocně zapůsobí: opravdu platíme z našich daní instituci, která systematicky traumatizuje lidi a považuje to za příkladný způsob, jak vychovávat budoucí umělce a umělkyně? Ve výsledku mě však výpovědi úplně nepřekvapí. Mám pocit, že popisované se ve větší či menší míře děje všude. Překvapí mě ale intenzita. Byť nemám přímou zkušenost z umělecké univerzity, snažím se vyprávění číst skrze svou vlastní zkušenost z jiných typů „autoritářských institucí“ (rodiny, sportovní kluby, pracoviště), jimiž je Česko stále nasáklé. Vyprávěné je s tím v souladu, intenzita se ovšem vymyká.

Ve výpovědích se množí témata, jež poukazují na širší společenské problémy, které se tu manifestují v konkrétním čase a prostoru – generační střet, zneužívání moci a manipulace, sexualizované násilí a obtěžování… Jako sociologovi mi to připomíná mnohé z jiných výzkumů, které tematizují vpisování sexismu, nacionalismu, rasismu a dalších podobných ideologií do každodenních praktik konkrétních institucí. Snažím se rozumět tomu obecnému poselství, ale úplně nerozumím návaznostem, jednotlivé lidi a instituce neznám, nemám vhled. Později se v tom všem chci spolu s ostatními v redakci CEDITu lépe zorientovat.

Mou pozornost zvlášť upoutá onen ústřední vše ospravedlňující příběh o umění jako utrpení. Znáím jej už trochu z dřívějšíka: „Je ti něco (cokoliv) nepříjemné? Tohle je umění, musíš to vydržet. Tak to prostě chodí, to je normální, uměním se musíš probolet, protrápit, je to překonávání překážek, překonávání traumát, snaha prokázat svou sílu proti ‚nepřízni prostředí a osudu.‘“ Do jisté míry to může být pravda, ale podobným vyprávěním se dá ospravedlnit jakýkoli útlak, jakákoli nespravedlnost, jakékoli násilí. Vystoupit proti této podobě normality mi stále zas a znovu přijde obdivuhodné. Znáám ještě jinou verzi toho, co je umění. Verzi, kterou, mám pocit, zastávají spíše mladší ročníky. Mám tím na mysli to, že umění je především radost, člověk tvoří z přetlaku témat, myšlenek, imaginace, propojuje se s ostatními ve vzájemné snaze porozumět si na cestě společného hledání uměleckého vyjádření. Nezastírám, že je mi toto pojetí daleko bližší.

S přibývajícím časem přehrávání začínají převažovat výpovědi žen, o diskriminaci, sexuálním obtěžování a násilí. Aniž bych chtěl iniciativu na toto redukovat, začal jsem ji více vnímat v kontextu dalších veřejných kauz typu #MeToo a Dominika Feriho. Mediální mainstream sice mohl #MeToo shodit, ale nějaký účinek mělo. Dominik Feri byl už konkrétní příklad z našich „luhů a hájů“, který nelze zahrát do autu s odůvodněním, že „za mořem se všichni zbláznili z hyperkorektnosti“. V Česku nikdy žádná korektnost (ba hyperkorektnost) nebyla. Máme jen desetitisíce hrdých bojovníků proti „politické korektnosti“, kteří si vymýšlejí neexistující problém a kteří se i Dominika Feriho byli schopni zastat a tvrdit, že je to přece normální a že problémem jsou hlavně ty holky, které dělaly všechno za všech okolností špatně. Muž se choval jen podle své nejhlubší přirozenosti.

Před rokem se mi narodila dcera. Po celou dobu jsem sledoval, jak její tělo roste a vyvíjí se. Tělo, které bude v budoucnu hůře placeno za stejnou práci; tělo, které bude mít větší šanci, že bude na různých úrovních diskriminované, že skončí zneužité nebo znásilněné; tělo, které bude pod neustálým dozorem; bude mu vytýkáno, že je moc vysoké nebo moc malé, že je moc hubené nebo moc tlusté, moc „ženské“ nebo málo „ženské“…

Skříнка pod televizi je hotová a zdá se být pevná. Náš svět takový není. Za vydávání velkého množství energie se přeuspořádává. Je toho součástí i Nelmusíš to vydržet… a je to dobře.

Text: Josefína Formanová

Následující text je rozvinutím poznámek, které vznikly ve dvou různých obdobích. První období jejich vzniku spadá do září 2021. Mým záměrem zde není připojit vyhraněný názor na spletitou síť reakcí, které událost vyvolala. Což není totéž jako akceptovat násilí, o němž iniciativa podává zprávu, necítit afinitu s těmi či oněmi nebo necítit vůbec. Názory jsme se málem zalkli. Ale na začátku iniciativy nestálo slovo, nýbrž emoce.

Vystoupení iniciativy přišlo jako náhlá (některými dlouho očekávaná) víchřice. Porazila pár stromů, možná vyvrátila z kořenu i ty nejstatnější. [Nebo ne.] Ohlásila se jako změna ovzduší na uměleckých školách [Cítíš ji? – Nevím.] a narušila statiku mnohaletých společenských paradigmat. Událost tohoto druhu je určitou mezní situací, v níž se projevuje charakter daného společenství ve své extrémní podobě. Někteří jedinci se například ukázali nebo ukážou ve světle, v němž jsme je zatím nepoznali, a stejně tak instituce, média, společnost. Mezní situace je jako karneval. Mnohé pořádky se převrátí naruby. Výjimečný stav, který byl po vystoupení iniciativy nastolen, si vyžaduje výjimečné zacházení, které může za těchto okolností být pro některé aktéry (ať už individuální, nebo kolektivní) destruktivní. A to bohužel i tehdy, aniž by o to kdokoli stál.

…někdy během září 2021:

Byla to nepatrná radost a naděje, která byla okamžitě devalvována pocitem zmaru a strachu ze zklamání. Jak by mohla taková iniciativa uspět? [A co je v tomto případě úspěch? Je možné to měřit úspěchem? — Nemyslím.] Budou-li reakce na ni kopírovat mainstreamové reakce na #MeToo, pak bude tato akce přinejmenším zesměšněna [✓ máme], možná se stane předmětem sebeobrany na neoprávněný „útok“ [✓ máme] nebo přinejhorším zapadne […čekáme]. Mlčení studentů a studentek o násilí má celou škálu vysvětlení. Jedno z nich může být staré jako lidstvo samo: emoce jsou výrazem slabosti. Oprávněný strach tváří v tvář vlkovi, sousednímu klanu či vojákovi nepřátelské strany vystřídal v naší společnosti strach z nepřijetí či odmítnutí. [Od něj je jen kousek ke strachu z někoho, kdo je pod vlivem emoce. Občas se to omlouvá slovem „silné“.] Emoce jsou zasazeny do diskurzu vedle selhání, zženštilosti, omezenosti. Jsou spojeny s těmi, kteří mají být neúspěšní, hloupí, nespolehliví, bolestivnější, nevykonní, do sebe zahledění, nemotivovaní, líní, neschopní, netalentovaní.

Tato rétorika je skrytá, o to však škodlivější, neboť legitimizuje vytěžování lidské síly a zpochybňuje to, co filozof Walter Benjamin nazývá *pouhým životem*; tj. životem mimo politiku, která v dějinách dvacátého století usiluje o průnik do všech aspektů tohoto života.

Přijmeme-li zdímání umělcových emocí jako součást jeho umělecké identity, nenecháváme tak volnou ruku těm, kteří jimi mohou manipulovat, a to dokonce v domnělém souladu se svou hierarchickou pozicí? Paradoxem lidských emocí je, že člověk má nad těmi vlastními jen omezenou moc, kdežto nam emocemi druhých má moc větší, než bychom si přáli. Jestliže má být řešením této situace úsilí o zdravé nakládání jak s vlastními emocemi, tak s emocemi těch druhých, o co vlastně usilujeme? Emoce nejsou nemoce, ale symptomy. A tudíž také to, co vůbec zahajuje jakýkoli dialog.

[Mým záměrem zde není připojit vyhraněný názor na spletitou síť reakcí, které událost vyvolala. Možná se jenom vyhýbám emocím.]

Text: Jakub Liška

Série úvodních slov, která mají shrnout pocit studujících z jejich školy, mnou rezonovala už při prvním poslechu. Jako kdyby popisovala mou zkušenost s JAMU. A nemohl jsem to vydržet poslouchat. Celou nahrávku jsem si pustil, až když skončilo léto.

Studium na JAMU pro mne bylo v mnohém silně traumatizující zážitek i přesto, že jsem vlastně nezažil žádný druh intimního nátlaku.

Propast mezi mnou a pedagogy zeje. Člověk se jim může snažit porozumět. Ale když se pokouší něco tvořit, stěží může počítat s jakoukoliv podporou či radou. Spíše jsme se dozvídali, proč to, co děláme, je špatné, nezajímavé, nesmyslné.

Také věčné podceňování a marginalizování. Pocit nezájmu o nás studující, ať už jako lidi, nebo jako tvůrčí osobnosti. Absence jakéhokoliv dialogu s pedagogy, především s těmi, kteří vedli náš obor a kteří s námi trávili nejvíc času nevyukou. Semináře, na nichž se celou dobu nahlas čte kniha. Anebo se dopředu nastuduje nějaký teoretický text, který pak na semináři pedagog-pedagožka převyšpráví s tím, jak se autor-ka mylí a jak se podle toho nedá dělat divadlo.

Šlo vlastně o jakousi vnitřní emigraci, kdy jsme byli celým systémem motivováni hlavně k tomu 1) být na hodinách, které nedávaly smysl; a tedy 2) nebýt ve škole a dělat „projekt“ v alternativních prostorech, protože prostor ve škole již někdo zabral.

→ A to pak adaptuješ strategii boje se spolužáky a taky zabíráš prostory, vybojuváš si je, protože máš pocit, že takhle se to dělá, musíš si ubránit svůj malý vesmír tvorby, v němž se však často cítíš bezradný a sám, protože tě stojí příliš mnoho energie uhájit jeho hranice a jeho autonomii vůči pedagogům.

A když připravuješ nějaký projekt, pak tě provází jediný pocit: *Dnes přijdou*. Mátožné postavy, které v lepším případě neřeknou nic, v tom horším začnou vykládat nesmysly, v tom nejhorším ti povědí, jak to celé děláš špatně, a všem věstíli, jak to mají dělat správně. DO YOU REMEMBER DO YOU? NO I DON'T.

Jakýkoli progres se zdál být nemožný a potvrzovaly to strategie starších kolegů divadelníků, které jsem si jakoby mimoděk načrtl do veršů. V nich je tehdejší přítomnost nahlížena jako minulost a tehdejší budoucnost je v nich chápána jako přítomnost. Jedná se tedy o báseň, která mluví z pozice dneška:

Vím přesně kolikátého je jako ty Také kontroloji na mobilu čas svého sledování a kdybych věřil že blízkost v čase znamená blízkost v myšlení promluvil bych asi za svou generaci hlasem zvonyjím ale nemohu mluvit než za sebe hlasem svým hroty je probít náš čas jako faktický stůl pokládá se na nás nesitelný neboť množství zabraňuje jednotlivostem proniknout pod kůži moderátor přežyvuje křížalku češtiny popjím štávu z pravdoláskařského koncentrátu nejraději by ses skryl já vím ve vlastním světě nebo cizím to záleží na tvé hrdosti viděl jsem jak chobotnice avantgardy konfrontována s neschopností a nezájmem stahuje se zpátky do ulity elitnosti vědoma si své výjimečnosti nechávajíc sice dveře otevřené v zoufale tichém pozvání sama však ostenativně zalezlá místo meče visel nad námi oběšený lev který už pro sebe v nové době neviděl budoucnost a nikdo neučil jak jí lze spatřovat říkalo se že je třeba ji naslouchat jako tomu co přichází jako tomu co přichází ale nic nepřichází jdu do prázdnoty s prázdnotou v dlaních křídou kolem sebe ale kruh nekreslím není koho vyvolávat koho ptát se po pravdě je vždy nastávající

25. 12. 2016 editováno 1. 1. 2020 ☺

Granát, atomová bomba, shnilá jablka: analýza diskurzivního prostoru iniciativy NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET

Text: Josefína Formanová
Petr Kubala
Jakub Liška
Kateřina Stündlová

Vystoupení iniciativy NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET před budovou pražské DAMU vyvolalo celou řadu reakcí, polemik a diskusí v různých částech mediálního a akademického světa. V této situaci horečně diskuse mohlo být pro mnohé (i pro autory a autorky tohoto textu) obtížné se zorientovat. Následující text je zkráceným výsledkem naší relativně systematické snahy po vytvoření základní (byť provizorní a dočasné) mapy, podle níž bude možno se v situaci vyznat lépe. Nyní náš pokus o analýzu předkládáme vám, čtenářkám a čtenářům, ke kritickému posouzení.

Materiály k analýze jsme shromažďovali od července do konce listopadu 2021. Podmínkou bylo, aby se výroky nějakým způsobem vztahovaly přímo k iniciativě nebo k tématům, která se na základě ní objevila. „Data“ jsme pracovně rozdělili do čtyř skupin podle charakteru zdroje: 1) reakce v médiích, 2) audio a audiovizuální nahrávky, 3) reakce na sociálních sítích a 4) oficiální reakce na iniciativu ze strany vedení akademií, vyjádření jednotlivců a divadel zveřejněné na oficiálních stránkách iniciativy a na oficiálních profilech na sociálních sítích. Celkem jsme analyzovali cca 230 normostran textu a cca 1100 minut audiovizuálních materiálů. Než přistoupíme k samému jádru textu, chceme vás jakožto čtenáře a čtenářky upozornit na čtyři okolnosti:

🕸 Nyní čtete zkrácenou verzi studie, kterou v plném znění publikujeme na webu CEDiTu. V této verzi absentují citace, odkazy na literaturu, metodologický popis toho, jak jsme analýzu prováděli, a závěry, které z analýzy vyvozujeme.

🕸 My, autoři a autorky textu, nestojíme „vně“ polemik a bojů (divadelního) světa. Vystupujeme nyní ve „dvojčinné“ roli. Na jedné straně jsme zakotvení v místě, čase, třídě, generaci a v rozličných genderech a ideologiích. Tíhneme (byť ne bezvýhradně) k jedné ze „stran“ diskuse – a sice k té progresivní, která usiluje o proměnu vysokých škol. Na druhé straně se snažíme od své pozice skrze tento text podstoupit a posuzovat všechny výroky jako rovnoprávné. Následující řádky je tedy třeba číst jako pozvání od konkrétních lidí k (pohledu na diskusi jako na celek a k pokládání otázek – kde se v tuto chvíli v rámci diskuse nacházíme a jak v ní chceme pokračovat dál?

🕸 V analýze rozlišujeme pět základních „modů zaujímání diskurzivních pozic“ (vysvětlení viz příslušná podkapitola). Pokud vás bude v průběhu čtení napadat, že jsme dané mody příliš jednoznačně odlišili, mějte prosím na paměti, že se snažíme spíše identifikovat podobnosti v prostoru diskuse kolem celé kauzy. Pět pozic představuje pět „ideálních typů“, které vznikly naší analytickou prací a v čisté podobě se nikde nevykytují. Sami mluvčí si jich nemusejí být vědomi a ani nemusejí splňovat všechny charakteristiky daného modu.

🕸 V diskusi je vše v pohybu. Mody se přetvářejí, stejně jako názory jednotlivců. U mnohých vystupujících je ostatně patrný přechod či oscilování mezi více pozicemi. V rámci diskuse nás proto nezajímají osoby „jako celky a jako osobnosti“, zajímají nás především jejich konkrétní promluvy.

Síla, prostor, změna a pojetí umělce-umělkyně
Na základě analýzy sesbíraného materiálu za zhruba pět měsíců od performance iniciativy jsme identifikovali čtyři nejdůležitější „diskurzivní osy“, které nejvýznamnějším způsobem strukturují diskurzivní prostor polemiky (koncepty os a diskurzivního prostoru jsou vysvětleny v plné verzi této studie na webu CEDiTu). Jsou jimi osy „Pojetí umělce-umělkyně“, „síla“, „změna“ a „prostor“.

Kdo je to umělec-umělkyně
Na této ose krystalizují různá pojetí toho, kdo je umělec či umělkyně a jaké jsou nezbytné předpoklady k tomu, aby se někdo umělcem či umělkyní mohl stát. Vycházejí z kombinace narativů popisujících, kdo je umělec-umělkyně, a z osobních zkušeností jednotlivých diskutujících. Na této ose můžeme pokládat následující otázky: Je nezbytné mít vrozený talent? Je třeba především „dřít“ a mít disciplínu? Je některým „dáno“, a některým ne? Musí být umělec-umělkyně „silný-á“? Musí umělec-umělkyně trpět?

Síla
Osu tvoří různé definice toho, co to znamená být „silný“ či „mít tvůrčí sílu“. Explicitně ji tematizuje sama iniciativa ve svém názvu NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET a polemizuje tak s konkrétním pojetím „tvůrčí“ síly. Je „silný“ ten, kdo se dovede přizpůsobit? Kdo to všechno dokáže vydržet? Dovolí si „silný“ člověk prožívat emoce? Nebo „být silný“ znamená postavit se na odpor?

Změna
Třetí osu tvoří různé koncepty změny. I tuto osu velmi silně aktualizovala iniciativa s tím, jak si změny na uměleckých školách představuje. V diskusi se podél této osy mezi mluvčími odehrávají vyhocené spory. Je změna vůbec potřeba? Jsou požadované změny k lepšímu, nebo k horšímu? Co je nutné udělat, aby změna přišla? Je třeba někoho vyloučit, nebo naopak zahrnout více lidí? Je přicházející změna „koncem divadla a uměleckého vzdělávání“ a světa tak, jak jsme jej doposud znali? A je možné vůbec něco změnit?

Prostor
Na této ose je možné sledovat různé definice toho, v jakém prostoru se diskutující nacházejí a v jakém by se nacházet chtěli. Ačkoli iniciativa prostor definovala jako „školu“, jedná se o osu velmi dynamickou, která do sebe pojímá nejrůznější fyzické prostory, sociální situace i instituce a jejich charakteristiky. Jaký je prostor univerzit, divadelního prostředí či prostor konkrétních ateliérů? Je v současnosti bezpečný, či nebezpečný? Je potřeba jej nějak přeuspořádat či proměnit? Co se v tomto prostoru odehrává? Je potřeba někoho z tohoto prostoru vyloučit? Co do prostoru vysokých škol patří, a co už ne?

Nejčastější mody zaujímání pozic v diskurzivním prostoru
Při podrobné analýze promluv zmiňujících, rozvíjejících a kritizujících iniciativu jsme byli schopni identifikovat pět nejčastějších modů zaujímání pozic. Tyto pozice vznikají „aktualizací“ všech čtyř výše načrtnutých os, jejich vzájemným propojením, přidáním několika ústředních metafor a navázáním vztahu s ostatními pozicemi. Každý z detekovaných modů jsme se pokusili zastřešit výrokem, který danou ideálně-typickou pozici vystihuje nejlépe:

- „Podporuji iniciativu a doufám v lepší budoucnost.“
- „Podporuji iniciativu, ale...“
- „Já jsem neutrální.“
- „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale...“
- „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém.“

Identifikované mody se nekryjí s konkrétními aktéry. Pokud jsme tedy pracovali s aktéry typu „lidé ve vedoucích funkcích“, „pedagogové a pedagožky“, „studující“, „absolventky a absolventi“, „novináři a novinářky“, „médiá“ nebo „kritičky a kritici“, je potřeba říci, že mody zaujímání pozic jdou napříč těmito skupinami. Mezi studujícími tak například najdeme jak pozici **A**, tak i pozici **E**. V mnohých případech aktéři a aktérky oscilují mezi několika příbuznými pozicemi.

V následujících pasážích budou nejprve pojednány mody **A** a **E**, protože jde o kontrastní příklady, na nichž vyniknou krajní pozice zaujímané směrem k iniciativě. Následovat bude popis dvojice **B** a **D**, které se blíží oběma pólům, ale ke každému z nich mají své výhrady. Přičemž modus **D** má v tomto popisu speciální postavení a je mu věnována specifická pozornost. Jako poslední popíšeme modus **C**, v němž se aktéři snaží zaujmout pozici nestrannou.

U každého z modů je popsána jeho základní charakteristika, způsob vytváření vlastní pozice, témata, která řeší, a nejdůležitější metafory, které používá. Na konci každého modu je shrnutí toho, jak modus typicky zachází se čtyřmi osami diskurzivního prostoru. V plné verzi této studie je každý z modů navíc doplněn citacemi, technickým výčtem zařazených dokumentů a aktérů a aktérek, kteří se mu nejvíce blíží.

A. „Podporuji iniciativu a doufám v lepší budoucnost“

Základní charakteristika

Pro modus zaujetí této pozice je charakteristická explicitní podpora iniciativy. Mluvčí zpravidla zveřejňují své vlastní příběhy a zkušenosti, kterými se snaží iniciativu podpořit. Zároveň veřejně projevují různé emoce. Absolventi a absolventky zdrazňují traumatické zážitky ze školy. V mnoha případech i stud, že proti toxickému prostředí nevystoupili sami dříve, a empatii se svědectvími iniciativy, protože jejich zkušenosti jsou podobné. Současní studující zmiňují v souvislosti s iniciativou především strach z toho, že budou vyloučeni ze školy. Pedagogové a pedagožky projevují lítost nad tím, že nebyli dostatečně pozorní či rázní a že nedokázali případům zneužívání moci zabránit. Napříč různými skupinami podporujících se objevují silné sympatie vůči iniciativě, vděčnost, obdiv, respekt a pocit úlevy.

Pro tuto pozici je typická také výrazná kritika současného statu quo, tedy fungování uměleckých škol a deklarované přesvědčení, že v nich musí dojít ke strukturálním změnám. Prostředí a klima na školách jsou z této pozice popisovány jako dlouhodobě „toxické“. Způsob vzdělávání na školách je pak nahližen jako ustrnulý a zaseklý v minulosti, protože nereflextuje posuny ve společnosti ani v zahraniční tvorbě a jen reprodukuje dávno překonané postupy. Školy jsou popisovány jako „technokratické“ a „uzavřené“, a to jak personálně, tak myšlenkově.

Aktéři a aktérky zaujímající tuto pozici kromě kritiky také navrhnúj nejružnější řešení dané situace. Ať už se jedná o změny v podobě konkrétních opatření (ombudsman-ka, prošetření případů, sběr dalších zkušeností, nastavování preventivních mechanismů zneužití moci), či v podobě podpory obecných principů (edukace, podpora otevřenosti školy a proměna školního klimatu). Pedagogové a pedagožky, kteří tuto pozici zastávají, se pak v diskusích projevují rázným přesvědčením, že je možné takových změn dosáhnout a že jsou připraveni je realizovat.

Vytváření vlastní pozice

Mluvčí v tomto modu vystupují jako aktéři a aktérky nastávající změny na divadelních školách. Vymezují se vůči těm, podle nich ustrnuli v minulosti a kteří dlouho zastávají vedoucí pozice. Nechtějí, aby se vyučovalo opakování postupů divadelní tvorby minulosti, ale chtějí umělecké obory, které se dovedou vypořádat s výzvami budoucnosti. Mluvčí často znají dění na zahraničních školách a odkazují se na ně. Upozorňují na to, že prostředí českých divadelních škol je v porovnání se zahraničím zaostalé a uzavřené samo do sebe. Touží po větší umělecké rozmanitosti a redefinici příliš úzce zaměřených divadelních oborů.

Tato pozice se tak důrazně vymezuje vůči pozici „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém“ a také vůči pozici „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“. S nimi nejčastěji vstupuje do konfliktu a vůči jejich postojům vyslovují aktéři v této pozici důrazný nesouhlas. Mnohdy se v tomto vymezování objevuje i generační tematika.

Někteří aktéři a aktérky zaujímající tuto pozici také aktivně jednají – oslovují vedení fakult a tlači na ně, aby situaci změnila. A ti, kteří jsou ve vedení školy, začínají konkrétní změny navrhopvat či o nich jednat. Někteří zase rozšiřují požadavky iniciativy, přidávají k nim vlastní, případně je také rozšiřují i na další instituce, v nichž působí, typicky na divadla.

Témata

V promluvách z této pozice zaznívá **kritika vedení jednotlivých oborů na divadelních školách, strnulé personální struktury a kumulace funkcí**. Pedagogové a pedagožky divadelních škol totiž často působí i ve vedoucích pozicích divadel, a proto je profesní (ne)úspěch studentů a studentek silně spojen jíž s dobou jejich studia. Kvůli strnulé personální struktuře a ateliérové organizaci výuky je také podle těchto mluvčích silně omezena pestrost tvůrčích principů, s nimiž se studující setkávají.

Důležitým tématem je pro tuto skupinu přetrvávající **sexismus a diskriminace žen**. Zástupci a zástupkyně skupiny přinášejí svědectví o nevhodných poznámkách, které mříí na ženy, zaslechnutých jak při studiu, tak v praxi. Popisují zkušenosti s diskriminací a autoritativním rozhodováním zejména pedagogů-mužů o tom, čemu se mají studentky a studenti věnovat v rámci svého oboru. To platí především pro režii, která je ze strany konzervativního establishmentu určena především mužům, a dramaturgii, jež je spíše vhodná pro ženy, scénografii jako mužskou disciplínu a kostýmy, na které se více hodí ženy.

Pro část této pozice je charakteristické ventilování negativních pocitů spojených se školou. Mluvčí zmiňují nenaplnění představ, které měli před studiem, postupnou rezignaci nebo demotivaci. Popisují nepřipustné uplatňování a vynucování „zapidání do škatulek“ tam, kde by měla být podpora rozmanitosti a kreativity. V této skupině silně rezonuje téma **strachu**, v širším pojetí jako vyjádření pocitu z celého studia: strach se ozvat, když bylo potřeba, nebo strach z vyloučení ze školy.

Pro tuto pozici je proto podstatné vytvoření **bezpečného prostoru** na školách, který by umožňoval jak sdílet své emoce a psychické problémy během studia, tak i kritickou reflexi fungování výuky. Mluvčí upozorňují, že v rámci uměleckých škol se bezpečné prostředí a anonymita při evaluacích vytvářet nedaří.

Nejdůležitější metafory

Tato pozice popisuje iniciativu jako **katalyzátor**, tedy jako něco, co urychlilo společenský vývoj, který už byl ovšem dávno v pohybu. Daná metafora podporuje představu, že se proměna společnosti děje podle objektivních zákonů – společenské chemie.

Lidé, kteří dlouhodobě zastávají funkce vedoucích oborů a divadel, jsou z této pozice popisováni jako **žáby na prameni**. Daná metafora podporuje představu, že Tito lidé kazí prostředí českého divadla a že jeho proměny k lepšímu lze dosáhnout tím, že budou odstraněni ze svých funkcí.

Představu školního i uměleckého prostředí jako místa „přírodního výběru“, kde vítězí ten silnější, pak podporuje metafora **potravního řetězce**. Mluvčí v ní charakterizuje strukturu školy zaměřenou na pedagoga nebo pedagožku jakožto výjimečnou uměleckou osobnost, k níž mají studující vzhlížet.

Shrnutí

V rámci diskurzivního prostoru se modus „Podporuji iniciativu a doufám v lepší budoucnost“ na jednotlivých osách pozicuje následovně:

UMĚLKYNĚ-UMĚLEC pro skupinu představuje člověka naplněného radostí ze svobodné tvorby, který není umiřován do nějakých předem připravených škatulek.

Umělci-umělkyně nejsou chápáni jako soupeři a měli by se spíše navzájem podporovat než si konkurovat.

SÍLU spojují mluvčí se schopností empatie a práce s vlastními emocemi. Síla, podle mluvčích, tkví ve schopnosti uvědomovat si, kde jsou mě hranice, a v odmítnutí volby „vydržet, nebo odejít“. Mít sílu znamená zvolit si setrvání ve škole a zároveň s tím se snažit školní prostředí proměnit. To s sebou nese i sílu postavit se za sebe a za druhé proti mocenské převaze a schopnost být kritický k autoritám a tradicím.

ZMĚNA, ať již v rámci divadelních škol, nebo v rámci divadelní tvorby, je podle mluvčích nevyhnutelná a už se děje. Nelze ji podle nich zastavit a je spojena s celospolečenským progresivním vývojem. Měla by se týkat škol jako celku a měla by směřovat k větší otevřenosti školního prostředí různým uměleckým vlivům. Měla by zabránit kumulaci a dlouhodobému obsazení funkcí jedním člověkem. A měla by proměnit atmosféru škol z „toxické“ na „inspirativní“.

PROSTOR, kterým se daná skupina zabývá, je především prostorem pro sdílení vlastních příběhů, tedy prostor pro možnost se vyjádřit. Mluvčí chtějí, aby takový prostor byl bezpečný a otevřený. Prostor školy, v němž se často nacházejí nyní, takový podle nich není, a je potřeba to zajistit. Především je nutné zbavit jej sexismu, diskriminace žen a autoritativního přístupu pedagogů a pedagožek.

E. „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém“

Základní charakteristika

Mluvčí sdružení v této pozici iniciativu otevřeně kritizují, odsuzují nebo před ní varují. Vnímají ji jako nebezpečnou, nevhodnou a zbytečně vyhocenou. Otevřeně zpochybňují výpovědi, které iniciativa zveřejnila, i hodnotu iniciativy jako takové. Ve svých prohlášeních zdůrazňují, že podmínky, které platily během jejich studia, byly nesrovnatelně náročnější než ty současné. Někteří mluvčí připomínají například okolnosti, jimž čelili před samotou revolucí i v jejím průběhu.

V reakcích mluvčích této pozice se objevují důležitá sociálně-politická témata, jako podfínancování kulturních institucí či prekérnost uměleckého zaměstnání. Tato a další podobná témata v jejich prohlášeních fungují také jako prostředky sebevitimizace či sebeobhajoby reagující na výpovědi zveřejněné iniciativou i na případné výroky skupiny podporující iniciativu. Mluvčí v této pozici rozumí výpovědím studentů jako přímému útoku na (svůj)něčí) umělecký status, (svou)něčí) institucionální pozici či (svou) něčí) osobu.

Vytváření vlastní pozice

Mluvčí v tomto modu vystupují jako oběti iniciativy nebo jako ochránci a ochránkyně těchto obětí. Popisují svou osobu nebo druhé jako ty, na které se neprávem útočí a kteří jsou diskriminováni ageisty a ageistkami, nevděčnými absolventy či ubližovými absolventy a studentkami. Pozice se tedy profiluje jako otevřeně kritická vůči iniciativě, jejím podporovatelům a podporovatelkám a zveřejněným svědectvím. Mluvčí se zaměřují především na kritiku konkrétních svědectví, studujících nebo vyučujících. Svědectví studujících a kritiku absolventů a absolventek pak označují jako hlasy těch neúspěšných a zkrachovalých. Úspěšní lidé jsou podle této logiky ti, kteří „vydrží“, a kteří tudíž nemají důvod se k iniciativě hlásit.

Mluvčí zmiňují vlastní úspěchy a úspěchy významných absolventů a absolventek škol jako důkazy o tom, že vzdělávací systém na škole funguje dobře a že není třeba jej měnit. Vedle nich chválí i některé ze současných studujících, kteří jsou „odolní“. Staví tak normalitu „vydržet“ vůči excessu „nevydržet“. „Odolnost“ spojená se „sebezapřením“ je přitom předkládána jako synonymum (umělecké) „vyspělosti“. Mluvčí této pozice si totiž zakládají na profesioním úspěchu, kterého bylo dosaženo skrze tvrdou práci, dríl a výdrž, a často se u nich setkáme s argumentem typu „já to vydržel“, tudíž „ty musíš také“.

Témata

Mluvčí této pozice zpochybňují zejména pravdivost a charakter studujících s odkazem

na **anonymitu** příběhů, které iniciativa zveřejnila. Pokud pak skutečně došlo k nějakým případům, které iniciativa zveřejnila, tak se podle této skupiny mluvčích jedná o **provinění jednotlivců**. Na vině podle nich není systém divadelních škol, ale spíše sociopaté, kteří na místa pedagogů a pedagožek nepatří.

Podstatným tématem pro tuto pozici je také ne/svoboda. Studujícím je připomínáno, že si svou cestu, tj. nástup na divadelní školu, vybrali svobodně, čímž také přijali pravidla a normy, které instituci konstituují. Pojetí svobody mezi mluvčími explicitně odkazuje k historickým událostem roku 1989. Někteří mluvčí vnímají vystoupení iniciativy dokonce jako znehodnocení odkazu samotvé revoluce. Studující jsou obviňováni z nevděčnosti a z nabourávání systému, do něhož svobodně vstoupili, ale sami se o svobody, které nabíží, nezasloužili.

Důraz je kladen také na dichotomii **pocity vs. fakta**. Mluvčí zpochybňují pravdivost obsahu svědectví, která iniciativa zveřejnila, především na základě toho, že se jedná o „fakta“, ale že jsou založena na emocích. Proto je podle mluvčích nelze považovat za ukazatel skutečnosti. Pravdivostní hodnota podle mluvčích závisí na faktech, která mohou rozpoznat pouze ti, kdo mají své emoce pod kontrolou. Jako „fakta“ jsou naopak předkládány příběhy, které Tito mluvčí vyprávějí.

S dichotomií **pocity vs. fakta** se pojí figura **„je to pouhá interpretace“**. Mluvčí skrze ni je zpochybňují pravdivost jednotlivých příběhů, které během vystoupení iniciativy zazněly, na základě toho, že se jedná o „pouhé příběhy“. Pozice tak vytváří prostor, v němž rozlišuje mezi těmi, jejichž interpretace světa je správná a nezpochybnitelná, a těmi, kteří jsou dosud uvězněni ve vlastním vidění světa, a nemohou tedy rozlišit skutečnost od fikce.

Nejdůležitější metafory

Zvlášť výrazné jsou metafory **válečného konfliktu, terorismu a vzpoury**. Studující podle mluvčích této pozice žádají „trest smrti“, „vyřijíjí si účty“ či tvoří „lidové soudy“. Situace po vystoupení iniciativy je popisována jako „vyřizování účtů“, „studentská revolta“ či „kampaně“. Nedůvěra k akademickým orgánům je srovnávána s občanskou neúcastí ve volbách. Výraznou je metafora **hrozeného granátu** do uzavřené místnosti, k němuž je performance iniciativy přirovnávána. Původcem problému ve škole je nikoli prostředí samo, nýbrž onen hrozený granát, tedy aktívita studujících.

Ve výpovědích mluvčích se také objevují **rodičovské figury**, které odkazují k paternalistické autoritativní výchově: „došla mi trpělivost“ či „škola je tvrdá, protože má studenty připravit na život“. Uměnění je v rámci této pozice přirovnáváno k **vrcholovému sportu**. Daná metafora podporuje představu výjimečnosti umění a nutnosti talentu, stejně jako nezbytnosti tvrdé driny a pile. K sebeobhajobě pak tato skupina využívá rétorickou figuru **nikdo není dokonalý**.

Shrnutí

V rámci diskurzivního prostoru se modus „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém“ na jednotlivých osách odráží následovně:

UMĚLCI-UMĚLKYNĚ musejí být připraveni především trpět a dít, neboť to kvalitní umělecká tvorba a umělecké uznání vyžaduje. Umění podle této pozice vyžaduje disciplínu, dodržování pravidel, ctění autorit, řemesla a tradice. **SÍLA** je v této pozici synonymem pro výdrž a odolnost. „Vydržet“ znamená přežít v již nastaveném prostředí, projít si tím vším a ustavit se jako úspěšný tvůrce-tvůrkyně. Síla znamená odolat tlaku vlastních emocí, přijmout autoritu, učít se od ní, být úspěšný a posilovat (svůj) status umělce-umělkyně. Je třeba mít ostré lokty. Jakákoliv **ZMĚNA** z vnějšku, která by vzešla z nějakého studentského hnutí, není mluvčími této pozice podporována. Pokud je řeč o změně, akceptuje tato pozice změnu individuální: k větší píli, disciplíně, ale i k větší dravosti. Změna je pro ni primárně hledání způsobů, jak zrealizovat to, co chci, v takto nastaveném prostředí.

PROSTOR umělecké školy i divadla je chápán jako fungující systém, který má charakter bojového vlnu. Vzbuzuje dojem spartánské společnosti založené na řízeném výkonu, kázni a pevné hierarchii. Spíše než o prostor zákona se jedná o prostor suverénní výjimky, vypůjčím-e-li si termín Georgia Agambena. Kdo se postaví zákonu (či suverénovi-suverénce), je vyloučen. Zákon či norma, které jsou často

zaměňovány, slouží k legitimizaci jednání mocných. Tento prostor patří vítězům a vítěžkám.

B. „Podporuji iniciativu, ale…“

Základní charakteristika

Tato pozice má velmi blízko k pozici podporovatelů iniciativy a k neutrální pozici. Od podporovatelů ji však odlišuje potřeba jednat primárně uvážlivě a nekonfliktně se všemi diskutujícími a snaha ohlížet se při prosazování změn na celek. Od neutrálu se zase odlišuje svým deklarovaným zájmem naplňovat požadavky iniciativy a sebereflexí vlastní mocenské pozice.

Podle mluvčích této pozice došlo v divadelních školách k nahromadění velké spousty problémů, které se dlouhou dobu neřešily. Veřejně vystoupení iniciativy podle nich způsobilo, že se tyto problémy konečně začínají veřejně probírat. Nyní je nutné začít požadavky iniciativy realizovat a měnit naše akademické prostředí. Je ovšem třeba pomoci všem, nejen obětem, jejichž svědectví iniciativa prezentovala. Ve vyhocené debatě nyní hrozí, že ve vzájemném konfliktu zanikne reformní impuls, který iniciativa přinesla. Proto je třeba, podle této pozice, vést sebereflexivní a upřímný dialog, a přitom dodržovat stávající pravidla a respektovat panující hierarchii v rámci školy. Jedině tak, domnívají se mluvčí, je možné něco skutečně změnit.

Vytváření vlastní pozice

Tato pozice vzniká díky aktivnímu zásahu mluvčích do diskuse a vstupem mezi dvě strany konfliktu. Staví se tak za podporovatele iniciativy, ale nutně ne proti jejich odpůrcům, kteří iniciativu přímo či nepřimo zpochybňují. Mluvčí zaujímající tuto pozici se vůči odpůrcům a odpůrkyním iniciativy snaží působit spíše jako prostředníci či zprostředkovatelé. Naopak k podporovatelům a podporovatelkám iniciativy bývají kritičtí a dávají jim (někdy nevyžádané) rady: snaží se mírnit jejich neagresivnější projevy nebo jim předkládají pohled „té druhé strany“.

Upozorňují všechny na existenci předsudků a formulují pravidla a zásady vzájemné diskuse. Snaží se ji rámovat tak, aby do ní byli všichni zahrnuti. Zároveň také iniciují vznik nových prostorů pro komunikaci. Tehdy se stavějí do pozice moderátorů a kultivátorů diskuse. Varují ostatní před zjednodušujícími soudy, ale také sami aktivně jednají a snaží se spolupracovat se všemi a akceptovat stanovisko každého. Zamýšlejí se nad diskusí jako nad celkem a jako celek se ji snaží uchopit a směřovat. V případě, že do ní aktivně nezasahují či na ni nemají přímý vliv, volí cestu analytických komentářů, a blíží se tak spíše neutrální pozici.

Témata

Tato skupina zdůrazňuje, že je potřeba budovat **vzájemnou důvěru**, aby se požadavky iniciativy prosadily. Upozorňuje tak na potřebu konsenzuálního rozhodování, které je podle ní pro dlouhodobější změnu školního prostředí nezbytná. Zároveň tato skupina upozorňuje na zjednodušení či **předsudky**, které se kolem iniciativy vynořují. Například na mediální zkratku, že jsou to pouze pedagoové a pedagožky, kdo zneužívá svou moc. Typicky se tato skupina snaží v živých debatách oslovit příznivce a příznivkyně iniciativy, poskytnout jim **podporu**, ale také jim konstruktivně poradit, co mají dělat a jak mají situaci vnímat. Skupina se také snaží oslovovat všechny zúčastněné a připomenout jim jejich **spoluzodpovědnost na systému**, který vytvářejí.

Nejdůležitější metafory

Demilitarizace – mluvčí přijímají rámování situace jako konfliktní a snaží se ostatní upozornit na to, že konflikty nikam nevedou. Přimlouvají se za to, aby se diskuse v rámci škol vedly bez osobních a jiných útoků.

Orwellovština – upozorňují na příliš rychlá zavádění změn a opatření, které mohou

být vnímány jako pokus o nepřiměřenou manipulaci s institucí. Odkazují na zavádění jazyka newspeak v románu 1984 George Orwella. V něm je hlavním principem vymazávání slov a s tím spojené omezování schopnosti uživatele jazyka přemýšlet. Mluvčí v této pozici tak varují před nebezpečím bezmyšlenkovitých a rychlých změn.

Shrnutí

V rámci diskurzivního prostoru se modus „Podporuji iniciativu, ale…“ na jednotlivých osách objevuje následovně:

UMĚLCI-UMĚLKYNĚ podle této pozice nemusejí být utlačováni a nepotřebují autoritativní vedení, aby mohli tvořit. Nezbytný předpoklad pro uměleckou tvorbu vidí mluvčí spíše ve schopnosti inspirativního dialogu a z něj plynoucího seberozvoje.

SÍLU spatřuje tato pozice v klidném a rozvážném jednání. V pevných a jasných krocích, které vedou směrem ke změnám požadovaným iniciativou. Být „silný“ v rámci této pozice znamená být empatický vůči druhým, tedy i vůči názorovým soupeřům. Ty je třeba dostat na svou stranu skrze trpělivou diskusi.

ZMĚNU chápe tato pozice jako něco nutného a zároveň nevyhnutelného. Může se však jednat o změnu k horšímu, pokud se nebudete díť jak na úrovni institucionální, tak i na úrovni osobní. Překotných změn, jako je označování někoho za nepřítele či vyhazování pedagogů a pedagožek, se tato pozice obává.

PROSTOR chápe tato pozice jako prostor společný, který je třeba kultivovat a proměňovat na prostor bezpečný. Nikdo z něj nemá být vyloučen a každý hlas by v něm měl být vyslyšen.

D. „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“

Základní charakteristika

Charakterizovat modus zaujímání pozice „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“ je oproti ostatním modům poněkud problematické. Při jejím popisu se lze lehce dostat do situace, kdy vyložíme výroky mluvčích tak, jak je nemysleli. Jedná se totiž o modus vycítený „mezi řádky“ na základě *důvodných podezření*. Považujeme proto za důležité se tomuto způsobu vztahování se k iniciativě věnovat o něco podrobněji a předložit popis této pozice jako provokativní tezi.

U tohoto modu identifikujeme velmi podobný problém jako u výroku „nejsem rasista, ale…“. Věta následující za „ale“ v rámci takového výroku de facto ráý část, která onomu „ale“ předchází. Mluvčí se v rámci takového výroku snaží již předem vyhnout nařčení, že iniciativu zpochybňují, a deklarují pozitivní vztah k iniciativě. Ale následně jedním dechem intenzivně zpochybňují taktiky iniciativy, její cíle, projevy, témata nebo odvalu studentstva, a to v takové míře, že vzniká důvodná pochybnost nad oním deklarovaným pozitivním vztahem k iniciativě.

Konkrétním příkladem budiž text Josefa Hermana v *Divadelních novinách*, který (na dvou místech textu) iniciativu ocení, ale vzápětí výpovědi studujících zaprvé zlehčoval („prý ze strachu, aby je ze školy, která jim podle výpovědí tak ničí životy, nevyhodili“), zadruhé studující obvinil z „nerovných charakterů“ (protože přisou anonymní udání), zatřetí je z „zbabělosti“ (pravá odvaha se prokazovala v jejich generaci, ve skutečné nesvobodě sedmdesátých let), začtvrté ze slabosti (na světě si musí každý vybojovat a obhájit své místo sám, což studenti aktuálně nedělají) a zapáté z „nerovných občanského jednání“ (protože nevyužili všechny prostředky, které škola nabízí).

Dalším znakem tohoto modu je, že mluvčí rozmlížují a kritizují jakékoli snahy o změnu

nebo reformu a téměř veškerou svou energii spotřebovávají na vysvětlování, proč něco nejde, proč je něco těžké, nebezpečné, nemožné nebo nezměnitelné.

Velmi podobných diskurzivních strategií si všiml již britský ekonom Albert Hirschman v knize *The Rhetoric of Reaction* z roku 1991. V ní popisuje a analyzuje nejdůležitější konzervativní reakce na jakoukoli snahu o reformy a změnu. Hirschman tvrdí, že konzervativní reakce používala stejnou strukturu argumentace, ať už se jednalo o reakci na Velkou francouzskou revoluci, o zavádění rovnosti před zákonem (občanské svobody) v osmnáctém století, o všeobecné volební právo v devatenáctém století, nebo o sociální práva (sociální stát) v průběhu dvacátého století. Vtip je v tom, říká Hirschman, že konzervativec nemůže říci otevřeně, že je „proti reformám“, protože žije v moderní společnosti. Ta se orientuje na neustálou změnu a pokrok, a konzervativec by tak byl okamžitě vyloučen z diskuse, popřípadě zbaven funkce. Musí proto udělat „úkok stranou“. Musí s reformami a změnami „v principu souhlasit“, brát je „vážně“, ale zároveň musí zpochybňovat jednotlivé kroky progresivních snah a spolu s tím torpédovat, rozmlžovat, kritizovat, oddalovat a osekávat jakoukoli snahu o skutečnou změnu. Hirschman identifikuje tři základní reakční rétorické strategie k tomu určené ve formě tezí:

1. Teze o „zvráceném efektu“ (perversity thesis)

První teze tvrdí, že jakoukoli snahou o reformu „vyvoláme pohyb ve světě“, ale v opačném směru, než je zamýšlený efekt. Od takové snahy bychom měli tedy už předem upustit. Jeden z mluvčích v této pozici například uvádí, že iniciativa má sice chvályhodný záměr, chce zlepšit prostředí, aby plodilo kvalitnější umělce, jenže se všechno může zvrtnout a intervence iniciativy povede k tomu, že si „méně talentovaný kolega vypláče, vykňučí a vyzdoruje pozici, na kterou vlastně své podstaty nemá“. Původně chvályhodný záměr se tak zvrhne ve svůj opak, kdy se prostředí vlivem intervence zhorší.

2. Teze marnosti (futility thesis)

Druhá teze hlásá, že svět je uspořádán do nezměnitelných struktur, které zůstanou netknuté i po intervenci. Snaha o změnu a reformu je proto marná a je zbytečným plýtváním energie. Typicky se jedná o rozdělení světa na „elity“ a „lid“, které je antropologickou konstantou. Jakákoli snaha o „demokratizaci“ a rovnost bude marná, protože rozdělení na elity a lid stejně přetrvá. V případě námi analyzované polemiky se tato teze objevuje v podobě talentu: některým „bylo dáno“, ti náročné studium vydrží, „fungují“ a v praxi se prosadí, aniž by měli potřebu kritizovat zavedený systém, a některým „dáno nebylo“, na škole „nefungují dobře“, nevydrží to nebo jsou zhrzení pozdějším neúspěchem, a právě ti mají potřebu kritizovat systémová nastavení.

Teze marnosti se dále ozývá ve všech definicích neměnného světa „tak jak byl, je a bude“ – v přirozené „specifičnosti umělců“; v platnosti Gaussovy křivky, která podle neměnného statistického pravidla určuje, že „extrémních případů“ je na obou stranách málo – tedy vynikajících pedagogů a pedagožek a na druhé straně extrémně špatných; nebo v tom, že „co svět světem stojí a bude (...) stát, platilo a platit bude, že každý si musí své místo najít a obhájit sám“; nebo také v tom, že učít umění znamená překračovat hranice, čehož nutným vedlejším produktem jsou traumata a zranění.

3. Teze ohrožení (jeopardy)

Podle třetí teze intervencí do aktuálního statu quo ohrozíme nějakou jinou, již zavedenou věc, která je nám drahá. Jako příklad uvedme polemiku kolem konceptu „bezpečného prostoru“. Podle teze ohrožení by vytvoření prostoru, ve kterém se „všichni mají cítit bezpečně a nebudou se vzájemně urážet“, vedly k ohrožení svobody slova a vytvoření sterilního a „ne kreativního“ prostoru.

Aniž bychom chtěli jakýmkoli způsobem zpochybňovat čistotu intencí mluvčích shrnutých v modu „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“, musíme spolu s Hirschmanem konstatovat, že i přes deklarovanou podporu iniciativy a přícházejícím změnám vzniká o takovémto pozitivním vztahu důvodná pochybnost, jelikož ve svých výpovědích nápadně často rozehrávají výše popsané „konzervativní diskurzivní strategie“ určené pro oddalování, zpochybňování, osekávání a zamezování jakýchkoli změn, reforem a řešení.

Vytváření vlastní pozice

Tento modus je příbuzný modu „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém“, sdílí s ním základní slovník, figury a metafory (o tom více níže). Odlišuje jej především míra kritiky a zpochybňování, která svou intenzitou přesahuje míru kritiky „konstruktivní“ a de facto podrývá a zpochybňuje iniciativu samotnou. Ve více-méně otevřeném konfliktu je tato pozice s modem „Podporuji iniciativu a doufám v lepší budoucnost“, přičemž paradigmatický je tady spor mezi Janem Burianem a Danielou Špinar.

Mluvčí v tomto modu se uchylují k vytváření vlastní pozice (a implicitně vytváření pozice svých oponentů) na škále „rozum“ – „emoce“. „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“ mluví z pozice rozumu, korektnosti, klidného tónu, věcné diskuse a věcných řešení, zdravého rozumu a tolerance k odlišným názorům a menšinám. Mluvčí jsou ti tolerantní a bez problémů pracují s těmi, kteří mají odlišné názory; jsou dospělí, strážliví a zastávají realistické postoje. Jejich soupeři v polemice potom musejí být opakem – nedospělí, emocionální, nedialogičtí, nepromluví věcně, jdou po osobním sporu. Mohou sice kritizovat, ale musí tak být činěno způsobem, který předem definují mluvčí analyzovaného modu, jinak není kritika hodna diskuse „dospělých lidí“. Dále si mluvčí v tomto modu rétoricky nárokují přístup k objektivnímu „popisu situace“ tak, jak je. Popřípadě potom subjektivnímu popisu, který je ovšem opřen o „objektivní“ skutečnosti.

Jestliže mají mluvčí strážlivý, realistický a rozumný pohled a zároveň mají přístup k objektivnímu popisu situace (nebo subjektivnímu, ale objektivní skutečností podloženému), potom se mohou stavět do pozice „poskytovatelů platných definic“. Z této pozice tedy definují, kdo je umělec, student, divadlo nebo jaké jsou skryté zákonitosti světa, v němž žijeme.

Témata

Již bylo zmíněno, že část metafor a témat na implicitní rovině sdílí s modem „Iniciativa mi vadí, protože narušuje dobře fungující systém“ (anonymita, nekonkrétnost, individualizovaná perspektiva). Mluvčí tohoto modu ovšem vždy ostrou kritiku modu „Iniciativa mi vadí…“ zjemňují či zmírňují (právě skrze deklarace pozitivního vztahu k iniciativě).

Velkým problémem je pro mluvčí daného modu **anonymita** výpovědí, které označují přehliživě za „**anketu**“. Problém s anonymitou je z této pozice hned trojho charakteru. A) vytváří dojem, že se jedná o problém „všech“, tedy že jej vytváří uspořádání samo, což podle nich není pravda. B) kvůli anonymitě nelze ukázat na konkrétní viníky, a tedy C) pokud nejsme schopni identifikovat konkrétní viníky a konkrétní situace, není možné danou situaci řešit.

Náhled této pozice je tedy individualizovaný, nepřipouští možnost, že by problém mohl být v celkovém uspořádání prostředí. Pokud se děje něco problematického, potom je to věcí konkrétních jednotlivců, které je potřeba identifikovat a věc s nimi řešit.

S prvním bodem o anonymitě a nekonkrétnosti souvisí i druhý bod „**zpochybňování řešení**“, především jiných než individuálních. Popřípadě potom mluvčí navrhují řešení, která jsou ovšem z povahy věci nerealizovatelná a slouží především jako ukázka nesmyslnosti jiných než individuálních řešení (nepřijímat špičkové umělce; dělat psychologické testy u pedagogů; zavádět další komise a funkce, k nimž stejně nikdo nepodává podněty). Speciální kategorií tu jsou potom varování před zaváděním opatření, která vyplývají z „příchodu módních ideologií“, jako jsou ombudsmani či koordinátoři intimity.

Jediné řešení vidí tato pozice shodně s pozicí „Iniciativa mi vadí…“: každý jednotlivý student a studentka konečně sebere odvahy, vezme na sebe zodpovědnost za řešení celého problému a bude každý incident nahlašovat. Tak se prostředí školy postupně „přirozeně“ ozdraví.

Třetím dominujícím tématem je **forma veřejného vystupování**. Tím, že se iniciativa rozhodla svá zjištění zveřejnit, tedy veřejnou performancí, poškodila značku DAMU. Kritici mluvčích jsou pak osočováni z toho, že nevedou diskusi dostatečně kultivovaně. Mluvčí dělají rozdíl mezi „věcným řešením“ problému, které by se mělo odehrávat neveřejně, a „hraním divadla“, tedy přílišnou

medializací, která podle nich vede k emotivní debatě. K internímu řešení „za zavřenými dveřmi“ školy bylo ovšem potřeba osobní odvahu studentstva a ochoty skutečně se zapojit do fungování školy, kterými ale, podle mluvčích, studující nedisponují.

Nejdůležitější metafor

Na metaforické rovině se objevuje obdobné přirovnání, jako je metafora **granátu**, který je původcem problémů v daném prostředí. V této variaci však jde o veřejnou atomovou bombu, která poškodila značku DAMU.

Dalším významným způsobem vyjadřování typickým pro tento modus je diskurz „**shnilých jablek**“. Metafora shnilých jablek se začala používat v diskusích o korupčním jednání, nejprve ve smyslu „jedno shnilé jablko může zkazit celý košík“, aby se následně transformovala v současnou metaforu „pár shnilých jablek neukazuje na prohnilý košík“. Slouží především k vypořádání se s problémy daného prostředí, aniž by se pozornost soustředila na uspořádání prostředí jako takového. Pokud se tedy „několika shnilých jablek“ zbavíme, zůstane nám zdravý košík/ prostředí.

Shrnutí

Ve vztahu k jednotlivým osám diskurzivního prostoru modus „Nechci zpochybňovat iniciativu, ale…“ vzniká, když ideálně-typický mluvčí aktualizuje čtyři hlavní osy tímto způsobem:

UMĚLCI-UMĚLKYNĚ jsou chápáni jako ti, kdo jsou schopní obstát v již nastaveném prostředí. Umělci-umělkyně jsou odvážní, ale zároveň rozumní, mají cit pro míru, a proto se nejprve snaží řešit věci věcně a v klidu. Nepropadají hysterii. Chovají se zkrátka jako profesionálové. Snaží se tvořit své umění a nerozčilují se, když narazí na nesnáze. **SÍLA** je spatřována v tom, že umělec či umělkyně jsou nejen intelektuálně zdatní a svou pílí svůj talent dále rozvíjejí, ale jsou navíc ještě odvážní, a pokud se stane něco nepřijemného, využijí všechny opravné prostředky, které univerzita nabízí, ovšem v tichosti a „věcně“. Ostatně i v praxi budou absolventi stát před rozhodnutím, jestli vyjednávat s konkrétními osobami z vedení, anebo odejít.

ZMĚNA je v chápání tohoto modu možná, ba dokonce deklarovaně žádoucí. Nicméně mluvčí nepodporují žádné významné zásahy do již strukturovaného prostředí, které by jej preuspořádalo. Takové snahy jsou terčem otevřené kritiky. Podporují pouze individualizovaná řešení založená na aktivitě a převzetí zodpovědnosti za problém studentstvem, které sebere odvahy a bude jednotlivé případy nahlašovat vedoucím osobám univerzit. Takové případy se budou posuzovat jeden po druhém, konkrétně a věcně. Tímto „rozumným postupem“ od případu k případu má dojít ke změně a pomalému ozdravení prostředí.

PROSTOR je modem chápán jako prostředí, které už v sobě má zabudované mechanismy vlastní nápravy. Je jasné, že je nedokonalý, má své chyby, ale dokáže se při „správném používání“ sám ozdravit. Prostor tedy je funkční, probíhá v něm zdravá soutěž těch, kdo si musí obhájit své místo sami. Není potřeba do něj zavádět další mechanismy, a už vůbec ne žádné „módní ideologie“. Jen je nutné využívat stávající instituce, které plně dostačují. V daném prostředí se ovšem pohybují jednotlivci („pár shnilých jablek“), kteří mohou generovat problémy, a ty je potřeba „vyřešit“, popřípadě jednotlivce v tichosti vyloučit.

C. „Já jsem neutrální“

Základní charakteristika

Tato pozice je charakteristická především tím, že si chce udržet i odstup od ostatních pozic. Přejímá sice některé argumenty a názory od ostatních, ale pokouší se jim dát neutrální a univerzálně platnou formu. Snaží se nezapojovat do konfliktů a zůstat „nezávislou“. Problémy, které se diskutují, pozoruje jako objektivní fakt, který nezávisí na žádném stanovisku. Do konfliktu s ostatními pozicemi se dostává v případě, kdy se jí někdo snaží získat na svou stranu nebo když ji někdo přímo konfrontuje.

Mluvčí v této pozici deklarují, že žijeme v systému, jehož možnosti nejsou řádně využívány a který zjevně nefunguje. Nikdo za to ale nemůže. Je to vina toho špatného systému. Ten korumpuje člověka. Moc ho izoluje od druhých, a proto k nim ztrácí zdravý vztah. Nyní podle mluvčích dochází ke konfliktu dvou stran. Můžeme pozorovat, jak se jedna snaží tento špatný systém změnit, zatímco ta druhá ho brání. Je ale otázka, jestli ona případná změna povede k něčemu lepšímu, nebo k něčemu horšímu. Protože kdokoli může systém kdykoliv zneužít. Je tedy zbytečné řešit, co bylo, ale spíše je důležité se bavit o tom, co bude. Podle mluvčích v této pozici potřebujeme lepší organizaci našich institucí a lepší řešení, která nejsou „politická“ či „ideologická“, ale spíše „technická“ a „odborná“.

Mluvčí této pozice nemají vlastní názor, jak by se měly školy organizovat, co by se mělo změnit nebo co by mělo být obsahem výuky. Přebírají to, co prosazují jiné pozice a co se jim hodí, pokud jde o zachování vlastního „neutrálního“ stanoviska.

Vytváření vlastní pozice

Aktéři a aktérky, kteří zaujmají tuto pozici, se staví do role pozorovatelů či zpravodajů, případně do role soudců. Podávají „neutrální“ popis probíhající situace. Snaží se „nezasahovat“, ale spíše jen „popisovat“. Z odstupu konstatují, jak vypadá situace jako celek. Nechtějí se přiklonit k žádné straně v probíhajících konfliktních diskusích ani k podporovatelům iniciativy ani k jejím odpůrcům. Z argumentů obou stran si berou, „co jim přijde podstatné“. Dávají za pravdu všem a nikomu zároveň. Přebírají spíše méně vyhraněné názory. Do role rozhodčích či soudců se staví v momentech, kdy si nechávají něco vysvětlit nebo když ostatní diskutující napomínají, především v případech, kdy jsou zatahováni do konfliktních situací. Tehdy se stávají agresivními a svou neutralitu se snaží udržet za každou cenu.

Témata

Mluvčí v tomto módu mají tendenci rámovat diskusi skrze optiku **všeobecných pravd** a odvádět ji k nepolitickým a **technokratickým otázkám**. Podstatné je pro ně téma moci, kterou chápou jako abstraktní, na člověku nezávislou entitu. Ta člověka „korumpuje“ a je důsledkem všech problémů, o kterých se iniciativa zmiňuje. Neutrální pozice nechce prosazovat **žádnou ideologii ani politiku**. Věří spíše v technická řešení, která jsou podle ní univerzální. Pokud tedy v diskusích něco prosazují, pak primárně technokratická řešení.

Nejdůležitější metafory

Pro neutrální pozici je podstatný obraz **čistoty**, kterým interpretují vystoupení iniciativy. Existují čisté záměry studentské iniciativy, které může jedna či druhá strana v diskusi pošpinit. Technokratické představy o řešení této situace se nejčastěji zhmotňují kolem metafory **nezávislého soudce**, za kterého je z neutrální pozice považován ombudsman-ombudsmanka. Neutrální pozice obvykle volí **kanonické či vědecké metafory nebo univerzální moudra**, aby popsala nějakou situaci.

Shrnutí

V rámci diskurzivního prostoru se modus „Já jsem neutrální“ na jednotlivých osách definuje následovně:

UMĚLCEM-UMĚLKYNÍ je pro tuto pozici kdokoli, kdo pozici umělce-umělkyně zastává. Neutrální pozice a priori přijímá jakoukoli uměleckou pozici, která byla jako taková uznána někým jiným. Mluvčí nemají pro umělce a umělkyně žádnou vlastní definici a spíše přejímají ty, které jsou zrovna nejsilněji prosazovány.

SÍLA tkví podle mluvčích v tomto módu v neotřesitelnosti vlastní pozice. „Silný“ je ten, kdo se nenechá rozhodit a kdo neustoupí ze své role objektivního pozorovatele. Síla je spatřována v neutralitě, absenci ideologií a politik.

PROSTOR je mluvčími definován dosti neurčitě. Chápou jej jako něco zcela abstraktního a neutrálního, od nich samých odděleného, co se jich osobně přímo netýká, co je však předmětem jejich pozorování. Prostor školy i divadla tak vidí jako sadu libovolně změnitelných technických parametrů. Z tohoto prostoru tedy podle nich nelze nikoho vyloučit, stejně tak nelze tento prostor nijak zásadně proměnit. Lze však různě proměňovat hodnoty těchto parametrů.

ZMĚNA je z hlediska neutrální pozice možná, ale není jasná, jestli povede k lepšímu, či k horším výsledkům. Neutrálové čekají, zda je o změně někdo přesvědčen či zda je k ní někdo donutit. Obojímu se však v zájmu zachování vlastní neutrality brání. ☺

Petr Doubravský (*2001) je student Masarykovy univerzity a jeden z mluvčích Fridays for Future Česká republika. Toto hnutí spoluzakládal v roce 2019.

Josefína Formanová (*1992) je doktorandka v oboru filozofie na Univerzitě Karlově. Věnuje se divadelní a literární kritice a pracuje jako stážistka při přípravě CEDITu 08.

Jakub Liška (*1994) je dramaturg a redaktor CEDITu. Působí jako doktorand na Katedře divadelních studií Masarykovy univerzity.

Alena Wagnerová (*1936) je česká spisovatelka, která žije střídavě v České republice a v Německu. Systematicky se různými formami věnuje kulturním dějinám střední Evropy a otázkám postavení ženy v moderní společnosti. Z jejích knih jsou vedle prózy *Dvojitá kaple* a knihy povídek *Cestou životem* nejznámější biografie Mileny Jesenské, Sidonie Nádherné a ženských členů rodiny Kafkovy.

Aktivist Petr Doubravský a spisovatelka Alena Wagnerová v mezigeneračním dialogu hovoří o generační vzpouře, neoliberalismu a potřebě proměny české společnosti skrze občanské hnutí. K jednomu stolu je pozvali dramaturg Jakub Liška a doktorandka filozofie Josefína Formanová.

Scénická poznámka: Dialog se odehrává v kavárně Slavía, která stojí na břehu Vltavy přímo proti staré budově Národního divadla. Občas přijde **číšník-číšnice** (pokazď jiný/jiná) a donese kávu nebo odnese prázdný šálek. **V pozadí zni hudba různých žánrů, někdy zcela přehluší hovor. V některých momentech všichni mlčí a pozorují vypařování černého obsahu svých šálků. V nejméně vhodném okamžiku se zjeví duch nějakého dramaturga-dramaturgyně, bývalého herce-herčky Národního divadla či jiného divadelníka-divadelnice a souhlasně pokývá hlavou.**

Jakub	Mám dojem, že současná česká veřejná debata je generačně vyhrocená. Zaznívá to v apelech klimatického hnutí a v poslední době i v diskusích kolem iniciativy Nelmusíš to vydržet. A sice, že předchozí generace nastavily společenský systém „špatně“ a že důsledky tohoto nastavení dopadají na generaci nejmladší.
--------------	--

Alena Ale které generace to společenské uspořádání nastavily špatně? Byly to ty, které budovaly socialismus a snažily se různými způsoby o jeho proměnu? Anebo to byla či byly generace, které po sametové revoluci přistoupily na neoliberalní kapitalismus, který máme dnes?

Josefína Je jasné, že otevírat dialog otázkou, kdo za to může, je problematické. Generace se vyvíjí v kontextu, který může být pro členy jiné generace navzdory přímému svědectví nedostupný a nepochopitelný.

Jakub Tak přinejmenším od šedesátých let se periodicky zvedá nějaká vlna generační vzpoury. Takže kritizovat ten „současný“ režim asi začala už poválečná generace.

Alena Ta vzpoura šedesátých let, již zmiňujete, to bylo úsilí generace lidí narozených na počátku dvacátých let minulého století o socialismus s lidskou tváří, generace reformních komunistů, kteří se výrazně podíleli na pražském jaru. Dospěli k socialistickému nebo komunistickému přesvědčení během druhých světové války. Byla to první generace vyrůstající v demokratické první republice. S mnichovskou dohodou ztratili víru v demokracii, cítili se být oklamáni a během války hledali novou ideu uspořádání společnosti. Když si přečtete dopisy Karla Hirsla přátelům totálně nasazeným v Německu publikované v knize *Zůstat plamenem neohnutým*, objevíte tam to obrovské duchovní úsilí najít novou ideu, s níž by bylo možné jít do odboje a po válce s ní vytvořit novou společnost. Tou idejí se pro ně stal marxismus jako jediná ze společenských idejí, která spojuje teorii s praxí. A z této generace se pak od poloviny padesátých let rekrutovali všichni reformní komunisté.

Petr Kteří ale měli v padesátých letech svou dogmatickou fázi.

Alena Ano, to jsem zrovna chtěla říct. V té fázi jsme je neměli rádi, protože nám pořád něco nakazovali. Oni už pro nás udělali nový lepší svět a my jsme měli jen držet hubu a krok, poslouchat. Ale pak se z nich stali reformní komunističtí intelektuálové, kterým šlo o humanizaci marxismu. Důležitá pro nás pak byla *Dialektika konkrétního* od Karla Kosíka nebo kaňkovská konference v roce 1963. To všechno pro nás bylo nečekané duchovní události. Když si vezmete do ruky časopis *Plamen ze šedesátých let*, tak budete žasnout, co se tam všechno psalo.

Petr Mně přijde, že šedesátá léta v Československu jsou specifická, protože v nich právě k mezigeneračnímu smíření docházelo.

Alena Přesně tak. V padesátých letech, jak jsem už řekla, jsme je rádi neměli, protože nám brali možnost se aktivně podílet na kultuře, na vytváření společnosti. Člověk měl pocit zbytečnosti. Ale v šedesátých letech se to díky nim začalo měnit. Bylo možné psát kriticky a psaním reportáží, například o kolektivizaci zemědělství, se podílet na rekonstrukci socialistické skutečnosti, dosud popisované tak, aby to odpovídalo ideologii. A těmi možnostmi, které jsme tehdy dostali, jsme se s tou generací smířili. Dodnes je mi blížká. Jistě, pravicově orientovaní lidé jsou k této generaci kritičtější, ale pro mě je pražské jaro prostě základní životní zážitek.

Tehdy se zdálo, že se podaří spojit socialismus s demokracií. Měli jsme pro to v Československu ty nejlepší předpoklady: relativně egalitářskou společnost, tradici vzdělání a národní emancipace, která obsahovala i silný ženský aspekt. Generace oněch reformních komunistů totiž vyrostla v demokratickém duchu první republiky a zároveň měla zkušenost z nasazení do práce v továrnách za války. Vysoké školy byly od roku 1939 zavřeny a získaly kontakt s dělníky. Byla to široká vrstva komunistické inteligence. Nešlo o funkcionáře, ale o lidi v akademii věd, v nakladatelstvích, v divadlech a v časopisech. A ti vytvářeli kulturu šedesátých let. Bylo to nesmírně tvořivé období české kultury, tak jako avantgarda dvacátých let.

Petr Pro mě jsou šedesátá léta také životní zážitek, a to jsem je nezažil. Mám rád společenské vzepětí. A s odstupem času mi připadá, že ta doba působí jaksi… nadechnutě. Došlo k nadechnutí v politice, v kultuře, v ekonomice. A protože to trvalo delší dobu, mělo to hlubší vliv na společnost než sametová revoluce a procesy kolem ní.

Alena Určitě.

Petr Hannah Arendtová se snaží identifikovat, proč se podobně společenské nadechnutí dělo během šedesátých let napříč celým světem, v různých společnostech a v různých kontextech. A příčinu nachází v počátcích šedesátých let, kdy se v důsledku karibské krize vyostřila studená válka. Tehdy se hrozba jaderného konfliktu stala natolik bezprostřední, že na ni mocnosti začaly připravovat své občany. Arendtová tvrdí, že generace studentů šedesátých let vyrůstala podstatnou část života ve strachu o svou budoucnost. Což jim jednak dodalo odvahu a jednak to posílilo pocit ukřivdnosti vůči starší generaci, která je uvrhla do světa, jenž každou chvíli může přestat existovat.

Přijde mi zajímavé srovnat to se současností, kdy se mladá generace ocitá tváří v tvář environmentální krizi. Já do této generace vlastně ještě nepatřím, protože v té existenciální a existenční formě se o environmentální krizi mluví teprve posledních pár let. Pomalu tady však již vyrůstá generace, která pravděpodobně bude mít dost podobný životní pocit jako ta v padesátých letech: strach z budoucnosti.

Alena Myslíte ty, kteří jsou ve Fridays for future (FFF)?

Petr Ano, ale jde o ještě mladší lidi, než jsem já. Hnutí FFF eskalovalo v roce 2019, což schematicky zapadá do oněch periodických cyklů generační vzpoury. Ale na Západě se FFF rozvinulo více než u nás.

Alena Řekla bych, že země západní Evropy jsou političtější. Mají od konce druhé světové války nepřerušenuo linii demokracie, proto je v nich politika víc součástí života. U nás existuje stále ještě silný antikomunismus, ale jinak je česká společnost politicky mrtvá. Naše demokratičnost je spíš formální než skutečně zažitá. Máme sice malé angažované skupiny aktivistů a intelektuálů, ale neprobíhá u nás politický boj v rámci společnosti.

Petr Řekl bych, že naše společnost je politická v tom, že politiku sleduje. Ale v porovnání se Západem je málo angažovaná. V tom podle mého hrají svou roli normalizace. První proběhla v sedmdesátých a druhá v devadesátých letech.

Alena Ta byla pokračováním té první.

Petr V devadesátých letech došlo k deziluzi ze stranického systému a ta byla příživována ideou apolitické společnosti. Václav Klaus říkal, že občanská společnost v demokracii nedává smysl, a že jestli se někdo chce angažovat, tak má vystoupit do politické strany. Proběhlo sice pár výrazných protestů, ale dosud bylo skutečně málo občanských hnutí, která by dokázala zapojovat celou společnost napříč republikou.

Alena To se podařilo až Milionu chvilek pro demokracii.

Petr Hnutí ProAlt bylo také relativně velké, ale nikdy se z něj nestalo společenské vzednutí napříč regiony. Mí rodiče byli za svůj život demonstrovat dvakrát: v roce 1989 a v roce 2011 proti kácení líp u nás ve městě. Rodiče mých vrstevníků v Německu mají mnohem bohatší zkušenosti s demonstracemi. Stále nemáme vybudovanou kulturu občanské společnosti.

Alena Na druhou stranu, když se bavímás s lidmi v Německu, když se takhle někde u stánku dám s někým do hovoru, lidé sice bývají společensky kritičtí, uvědomují si, že je problém třeba s prekarizací práce, ale nakonec mi řeknou: „S tím se nedá nic dělat.“

Petr To je obecnější problém. Občanská společnost totiž v Česku i na Západě dosud řešila témata, která byla technologická nebo technokratická.

Jakub Jak to myslíš?

Petr Ačkoliv se občanské protesty často odehrávaly na pozadí větších myšlenek a hodnot, tak šlo vždycky o konkrétní téma, třeba o to, jak bude vypadat energetika. Protesty kvůli České televizi v letech 2000 a 2001 se týkaly jediného zákona. Ale společenský vývoj má svou vlastní tendenci. Nejde v něm o jednu věc. Ta tendence postupuje všim: lidskou mentalitou, lidskými životy, uspořádáním společnosti. A současnou tendenci společenského vývoje můžeme označit jako neoliberalní.

Alena Přičemž hodnota člověka jako takového je v neoliberalismu nulová.

Petr Spíše je určena trhem.

Alena Jak jinak než trhem, který rozhoduje o všem, tedy i o osudu člověka, tím, že zařazuje lidi podle ceny jejich pracovní síly. V neoliberalismu jste jako člověk vnímán jen jako pracovní síla. Pokud se uplatníte, pokud budete mít úspěch a peníze, pak jste zařazen do kategorie „člověk“. Svou lidskost prokazuje úspěchem a peněží. V každém případě se trh stal absolutní kategorií neoliberalní teorie i praxe, svého druhu sekularizovaným božím hlasem.

Třeba jen takový poštovní doručovatel – to byl dřív člověk, který měl svou vážnost, ve svém povolání takzanou definitivu, v určitém okrsku roznášel poštu třeba třicet let, až z něj byl skoro přítel rodiny. Dnes jsou pošťáci lidé, kteří běhají od schránky ke schránce. Mají to načasováno a každý den je to někdo jiný. Dostanou smlouvu na krátkou dobu a snaží se, jakmile to jde, z pošty odejít a najít si něco lepšího. A tak se rozmožňuje prekaritát, lidé s nízkými platy, kteří si nevěží sami sebe, protože jejich práce jim žádnou vážnost nedává.

Petr To je typické pro ideu dokonalého trhu, který člověka vidí jen těch x hodin, kdy pracuje. Žízeň, hlad, péče o narozené a umírající, o přírodu, všechny ty neohodnotitelné činnosti, které jsou pro život zásadní, nechává tento systém stranou. Očekává se od vás, že budete nekonečně mobilní pracovní silou. Přestává tak existovat čas a prostor.

Alena S tím se ztrácí i to, že patříte k nějaké společnosti, že patříte do nějakého národa, že máte nějaké kulturní povědomí spojené se zemí, kde jste se narodil.

Na německých dálnicích je jeden pruh vždy plný nákladních aut. A o víkendu a večer jsou těch nákladáků plná parkoviště. A člověk uvažuje: Jak ti lidé žijí? Co tam ten fidič přes sobotu a neděli dělá? Ale dotazuje se jich na to někdo? Víte, ono bojovat s mocí peněz je daleko těžší než bojovat s ideologií.

Jakub Mají podle vás společenská hnutí schopnost přinášet změnu myšlení o společnosti? Zmínilí jste Milion chvilek pro demokracii. Prosazuje tohle hnutí podle vás nějakou ideu?

Alena Ten začátek byl protibabišovský a spíš pravicový. To se kritizuje dodneška. Jsou to ale demokraté a řekla bych, že svým jednáním během posledních voleb ukázali schopnost politické strategie, když podporovali strany, které byly dost silné na to, aby porazily ANO a Babiše. A o to šlo, což ovšem zároveň vyloučilo podporu sociální demokracie, která byla s ANO ve vládě.

Petr Milion chvilek nese ideu liberální demokracie, jak byla zamýšlena v devadesátých letech: chtějí svobodné instituce, fungující státní správu a nezávislá veřejnoprávní média. A mám pocit, že se vnitřně posouvají a dospívají k uvědomění si dalších aspektů nezbytných pro demokracii, jako jsou třeba sociální a ekonomická práva. Byl bych velmi rád, kdyby z Milionu chvilek vzešla širší proměna toho, co vnímáme jako společnost a demokracii.

Alena Já v to doufám taky. Zajímavé pro mne je, že v Milionu chvilek jsou silně zastoupeni mladí evangeličtí teologové a mají svou podporu i u evangelických sborů. Silná občanská společnost bude teď pro českou společnost velmi důležitá. Stejně tak budou v Německu důležitá občanská hnutí, která budou kontrolovat novou vládu, aby pod vlivem FDP nedělala neoliberální politiku.

Jakub Bude to i role Fridays for Future v České republice?

Petr Pro FFF výsledky voleb představují horší scénář v rámci dobrého scénáře, protože Piráti získali jen čtyři poslance. Tahle vláda je ale jedna z posledních, která naši zemi může dostat na trajektorii snižování emisí skleníkových plynů. Takže bude potřeba na vládu tlačit. Bohužel máme v opozici populisty, kteří mohou kritický hlas občanské společnosti zneužívat. Bude hrozně těžké nenechat se jimi vykrádat.

Alena Vždycky jsem si myslela, že FFF je hlavně spontánní hnutí. V Německu jsem je už zažila jako organizované ve školních skupinách po třídách. Jak jste organizovaní vy?

Petr Máme různé organizace napříč republikou a také celostátní tým, který se snaží naše aktivity koordinovat. Ale nebyli jsme tak organizovaní od začátku. Museli jsme nejdřív udělat hodně chyb a získat zkušenosti, než jsme přišli na to, jak se organizovat.

Ze začátku jsme měli strukturu podobnou hnutí Limity jsme my!. Pak jsme ji proměnili a velkou inspiraci nám při tom bylo hnutí Sunrise ve Spojených státech.

Alena Přemýšleli jste, že byste podobně jako politické strany, které mají své mládežnické organizace, nějakým způsobem zapojili vaše seniorské podporovatele? (*smích*)

Petr Máme je asi organicky a neorganizovaně. Já bych už rád z FFF odešel, jsem už takový senior. (*smích*) Naším členům je mezi patnácti a dvaceti, protože české FFF jsou primárně středoškolská hnutí. Já jsem tam teď nejstarší.

Alena Člověk si s odstupem let řekne: šestnáct? To není žádný věk. Ale když si uvědomí, co už sám v těch letech dělal a co si myslel, tak je to úplně něco jiného. My jsme s naší Šestkou začínali, když nám bylo sotva sedmáct. A bylo nás ve třídě šest z přibližně třiceti dětí žáků. To asi bude dnes podobné; malé skupiny v jednotlivých třídách, které jsou aktivní ve FFF. To bylo v roce 1953 a pak jsme našli přátele v Praze a stali se z nás Šestatřicátníci.

Josefína Myslíte si, že téma klimatické změny bude generace v Česku do budoucna spíše rozdělovat, nebo spojovat?

Alena Myslím, že s tím, jak bude přibývat klimatických kalamit, bude zároveň ubývat lidí, kteří se k tématu klimatické krize staví negativně, a přibývat mladých lidí, kteří se budou společensky angažovat. Nedoje ale asi k žádné společenské revoluci. Bude spíše potřeba společně využívat trhliny v neoliberalním systému a vytvářet konkrétní alternativy, jak to popisoval ekonom Erik Olin Wright.

Jakub Jaké alternativy to podle vás jsou?

Alena Ve stručném výběru: požadavek rekomunalizace veřejných služeb, podpora rozvoje regionálního hospodářství, oživení myšlenky družstevnictví, otázka podílení se pracujících na zisku podniků, pozornost k situaci prekarriátu a vykořisťování daném digitalizaci, ekologie i v souvislosti se zprůmýšleným zemědělstvím a kritika technokratického přístupu ke světu. A opět stavební družstva, energetická družstva nebo družstevní obchody v obcích, kde jedete deset kilometrů autem do nejbližšího obchodu.

Petr Za podobným účelem vznikala družstva v Československu. Měla chránit před spekulací a před překupníky. Dnes má družstevnictví špatné jméno kvůli minulému režimu. Ale důvod, proč ten režim družstva využíval, byl ten, že družstva měla již v předválečném Československu obrovskou politickou sílu. Jejich postupně ovládnutí bylo jednou z cest, jak se dostat k moci.

Alena To věděli už nacisté. V československém pohraničí byly německé konzumy – komunistické a sociálnědemokratické. Po záboru pohraničí je nacisté hned rušili, protože to byla příliš velká politická i hospodářská síla. Dost jsem se těmi německými sudetskými antifašisty zabývala a vzpomínám si, jak jsem jednou našla starou legitimaci z konzumu. V ní bylo vidět, jak si ten člověk, od té doby, co vstoupil do konzumu, rok od roku přilepšoval. Po válce se u nás formovala i zemědělská družstva, ale tento spontánní pohyb zdola strana nechtěla, a začala násilná kolektivizace.

Petr Zajímavá je v tomhle ohledu kniha *Zemědělské družstevnictví v Československu do roku 1952* od Ladislava Karla Feierabenda.

Josefína Jaké jsou další nástroje k nabourávání neoliberalního systému?

Alena Jak jsem už řekla: bránit se privatizování veřejných služeb, například pošty, dráhy, nemocnic. Důležité je také začít podporovat zemědělství tak, aby se dotace dostávaly k malým zemědělským podnikům. A také kritika a analýza neoliberálního kapitalismu jako takového.

Petr U nás je tendence dávat peníze do obrovských projektů. Je administrativně jednodušší obsloužit tři velké projekty než třicet malých. Potřebujeme rozjet tuhle jednolitost naší ekonomiky. Družstva fungují na principu přenášení výrobních a spotřebních vzorců na co nejnižší úroveň. Vhodné slovo pro to je subsidiarita – rozhodování o veřejných záležitostech by se mělo odehrávat na co nejnižší úrovni.

Jakub Myslím, že je potřeba hovořit také o naší kultuře a o její proměně. V čem má podle vás česká kultura limity?

Alena Po sametové revoluci ztratila kultura svou centrální pozici v životě české společnosti. Uvažme, že první demonstrace občanského hnutí se odehrávaly v divadlech, a připomeňme si roli kulturních elit v disentu. Na její místo po sametu nastoupili neoliberální ekonomové, jako Václav Klaus a další. Václav Havel byl vlastně posledním představitelem kultury v politice a v tomto ohledu i vzorem. I své vzory čerpala česká společnost hlavně z představitelů kultury. Ty vzory, mravní vzory, nám dnes chybí. A všimněme si, jak se pravice pokouší jak Havla, tak třeba Milana Kunderu shazovat a degradovat.

Petr Ale mám pocit, že část politického spektra, která se k němu dnes upíná, jeho odkaz zvláštním způsobem vykleštuje. Nezvládná vnímat Havla v celku, vidět, že to byl člověk sociální, ekologický a demokratický. A že tyhle tři věci bez sebe nemůžou fungovat.

Alena Havlův význam vidím spíš v jeho Dopise Husákovi a v jeho začátcích v politice. Ale pak se na něj začali napojovat praviciví liberálové. Doplatil na neoliberalismus a na přílišnou proamerickou orientaci. Stalo se to mimo jiné i proto, že Charta 77 nedokázala vytvořit politický program a zůstala u kritiky normalizačního socialismu. Co mne zvlášť mrzí, ale je, že když za války v Iráku došlo k mučení a brutalitě ve věznicích, nikdo proti tomu z Charty, která vždycky hájila lidská práva, veřejně nevystoupil.

Petr Také si myslím, že v naší společnosti nezvládáme řešit konflikty.

Alena U nás přetrvává manichejské myšlení, které nezná nic mezi „ano“ a „ne“. Buď je něco dobré, nebo je to naprosto špatné. To je mentalita padesátých let, kdy jsme jeden den vyzvali Stalina a druhý den ho zatracovali. Tehdy se skutečně myslelo mezi „ano“ a „ne“. Ale každý z nás se přece pohybuje na škále mezi „dobrem“ a „zlem“, někdy blíž dobru, někdy blíž zlu.

Petr A ty konflikty nejsou dobře pojmenované. Nevede se dostatečná veřejná debata o tom, co nás rozděluje skutečně a co nás rozděluje jen zdánlivě.

Alena A jakmile se někdo dotkne sociální otázky, hned platí za levičáka a pravice začne společnost strašit komunismem.

Petr Hledat společný jazyk je skutečně velmi těžké. Myslím, že problém s pojmem kapitalismus v českém prostředí je v tom, že si pod ním každý představí něco jiného. Část společnosti ho chápe jako analýzu stavu světa, zatímco jiná část ho chápe jako „blaho a ideál“.

Alena Česká společnost vlastně jen bez úvahy v normalizační deprivaci zaměnila to, čemu se říkalo socialismus, za neoliberalní kapitalismus, o němž nevěděla nic nebo jen to, co ji nakukal Klaus. A to sémě bohužel vzešlo. A peníze se staly jedinou hodnotou, kterou neoliberalní kapitalismus zná.

Petr Naše veřejná debata je nejen z hlediska pojmů, ale i z hlediska témat velmi plytká. Vždyť před volbami se neřešilo nic, co je podstatné teď: pandemie či klimatická změna.

Jakub Přemýšlím spíš nad tím typicky českým prostředím, které má v sobě určitou zapouzdřenost či setrvačnost a které současná palčivá témata jaksi odsouvá. Rádi rámujeme spoustu věcí jako „to cizí“ či „to dovezené“ a tvrdíme, že u nás všechno funguje jinak.

Alena Dnes jsme totiž sami. Dříve emancipace českého národa spočívala ve vztahování se k němcetví. Vůči němu se česká společnost formovala. Historicky máme navíc velmi silné pouto ke Slovákům. Pak za druhé světové války nacisté vyvraždili naše Židy, pak jsme si odsunuli Němce a nakonec jsme se oddělili od Slováků. Ostatně Židé mimochodem znatelně chybí ve všech evropských společnostech, protože právě oni dovedli vzájemně přibližovat různé evropské kultury. Vzpomeňme jen, co třeba Max Brod udělal pro Janáčka.

Petr Mám dojem, že jsme hrozně tvrdohlaví. Že si potřebujeme na všechno přijít sami. Dokud se neobjevila kauza Dominika Feriho, bylo hnutí #MeToo pro velkou část společnosti také něco cizího a dovezeného.

Alena Navíc jsme za primitiví. Silně to pociťují i lidé ve východním Německu, na které se svrchu dívají Němci západní. Jako by se čtyřicet let existence socialistického světa ztratilo jako „nic“. Jako kdyby nestálo za to o tom dnes přemýšlet. U nás třeba o pražském jaru a pokusu spojit demokracii a socialismus.

Jakub Na místě je tedy otázka kultivace našeho veřejného prostoru. Zatím jsme pojmenovali naše nedostatky. Chybí nám vzory, nejsme schopní vést kritický dialog, nejsme schopní zarámovat, o čem se bavíme, a nemáme sebevědomou pozici v Evropě.

Alena Naši společnosti se ale také ztratily mravní hodnoty. Podívejte se na to, jakým způsobem může jednat či mluvit Miloš Zeman nebo Andrej Babiš. Jenže dnes se řekne: „No a? Dobré je to, co se osvědčuje.“ *Pravda vítězí* stojí na prezidentské standartě. Ale nevíteží často spíš fake news? Bohužel, dnes to platí všude na světě.

Petr Můžeme si vybírat mezi tisíci druhy ponožek z Číny a z Bangladéše. Jako společnost jsme si zvykli na konzum. A konzumně přistupujeme i k politice.

Alena Ale tento náš takzvaný blahobyt nemá nic společného s obecným blahem, které vytváří občanství a pocit společného *my* na rozdíl od onoho *já*, individua, které myslí jen na sebe a chápe to jako svou bodu. A právě to je podstata neoliberalní ideologie. Co dnes potřebujeme jako sůl, abychom se znovu jako společnost a národ našli – ono to v podstatě platí pro celou Evropu –, je změna paradigmatu. Jinak řečeno sociálně-ekologickou transformaci české společnosti, která by obnovila vztah k přírodě i k nám samým.

Znamení (posunu) doby

Anketa o postojích k iniciativě NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET v CEDu. Iniciativa NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET začala dotazníkem sbírajícím zkušenosti studujících DAMU a JAMU. Rozhodli jsme se proto navázat na ni v tomto sběru opomíjených, avšak v mnohém formujících zkušeností divadelníků se zneužíváním moci v institucích. Zajímalo nás, jaké zkušenosti mají lidé působící v profesionálním divadelním provozu.

Informace o anketě

V této anketě jsme pojali Centrum experimentálního divadla jako místo, kde se setkává množství nejrůznějších lidí s uměleckým i neuměleckým vzděláním, kteří s sebou nesou nejrůznější zkušenosti a příběhy. Chtěli jsme zjistit, zda a v čem zkušenosti současných studujících na uměleckých školách rezonují s lidmi aktivně působícími v uměleckém provozu.

Anketa proběhla elektronickou formou. Rozeslali jsme ji více než sto dvaceti lidem, především většině zaměstnanců a zaměstnankyň Centra experimentálního divadla, dále také velkému množství spolupracovníků a spolupracovnic a hostujících umělců a umělkyní. Byli osloveni lidé na všech pracovních pozicích: hereckých, výtvarných, hudebních, režijních, dramaturgických, lektorských, vedoucích, technických, produkčních, administrativních, provozních. Anketu jsme nerozesílali prostřednictvím hromadného mailu, nýbrž jednotlivým pracovníkům a pracovnícím CEDu zvlášť a také přes messenger. V několika případech se oslovení z jednotlivých scén nabídli, že sami anketu budou distribuovat těm, na něž jsme neměli kontakt.

Anketa byla kompletně vyplněna ve čtyřiceti sedmi případech, z toho osm vyplňujících si nepřáló své odpovědi přímo zveřejnit, třicet čtyři jich dalo svolení se zveřejněním bez výhrad a pět dalo souhlas se zveřejněním s výhradou (například že je potřeba udělat jazykovou korekturu nebo že odpovědi by dotyční chtěli ještě rozšířit). Vzhledem k tomu, že anketa byla sestavena především z otevřených otázek, které vyžadovaly soustředění a relativně velkou časovou investici, považujeme čtyřicet sedm vyplněných dotazníků za solidní návratnost. Zájem odpovídajících o téma ankety dokládá i skutečnost, že většina dotazníků byla vyplněna pečlivě, s dlouhými odpověďmi a příběhy. Celkem šlo cca o čtyřicet pět normostran textu. Anketa se skládala z těchto sedmi otevřených otázek a z uzavřených otázek, zda smíme odpovědi zveřejnit.

1. Co si myslíte o iniciativě NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET?

2. Studoval-a jste nějakou uměleckou školu? Jaké jsou vaše zkušenosti se studiem?

3. Máte nějaké konkrétní zkušenosti (své nebo od někoho z okolí), které se vám vybaví v souvislosti s iniciativou, poukazující na zneužívání moci ve škole (nátlak ze strany pedagogů, sexuální obtěžování, ponižování apod.)?

4. V jakém stavu jsou podle vás umělecké vysoké školy? (Případně co považujete za jejich hlavní výhody a co za jejich hlavní problémy?)

5. Máte, podobně jako respondentky a respondenti dotazníku iniciativy, jedno slovo, které vystihuje váš pocit ze školy?

6. Máte nějakou podobnou zkušenost se zneužitím moci v umělecké instituci?

7. Jaké jedno slovo vystihuje váš pocit z vaší umělecké praxe?

Výsledky ankety

Na úvod je potřeba podtrhnout, že v této anketě odpovídali ti divadelníci a divadelnice, kteří odpovídat chtěli. Z naší strany nedošlo k žádné snaze o reprezentativní výzkum různých názorů. V anketě mohou být nadměrně zastoupeni ti, kteří mají vysokou motivaci k odpovědi na naši anketu. Výsledné odpovědi proto nemožno reprezentovat názorovou strukturu divadelní obce. Tento fakt je třeba mít na paměti, až budete výsledky ankety číst. Následující text představuje naši sumarizaci různých typů odpovědí, které jsme na položené otázky dostali, doprovobenou přímými citáty částí odpovědí. Úryvky prošly jazykovou korekturou a na místech vyznačených (...) došlo z naší strany ke zkrácení.

Jedno slovo, které vystihuje váš pocit ze školy:

kouzlo
radost
imploze
kritika
tlak
parádní
chaos
šťěstí
RealityShow
domácnost
věci v pohybu
demotivace
služba
sebezpoznaní
výkon
ordnung
nejasně formulovaná
instituce
maraton
zkouška (zátěžová)
škakulování
mláď
otevřená
rozpačitost
radost
paralýza
amputace (duše)
nejistota
drž hubu a krok

Jaké slovo vystihuje váš pocit z vaší praxe?

ouje
ostření se
rozporuplnost
radost
dřina
propojování
eros
originál
rozkol
dva roky covidu
imposter syndrome
soutěž
nepřetržitá
radost
vášeň
úžas
obhajování
láska
bádání
cesta (inspirativní)
stres
proměnlivost
boj
zoologická zahrada
laskavost
boj
zvědavost
neudržitelnost
svoboda
ego
drž hubu a krok

1. Co si myslíte o iniciativě NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET?

Velmi si této konkrétní aktivity studentek a studentů vážím. Stejně jako pedagogů a pedagožek, kteří se iniciativy zastali a jsou v ní sami aktivní. Vnímám ji jako velmi důležitou pro obecnou debatu v českém divadle a umění. Neberu to jako žádný generační spor, ale jako zápas o smysl uměleckého školství a lidskou důstojnost.

(odpovídající 46)

Drtivá většina odpovídajících vyslovuje iniciativě NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET podporu. Někteří vyslovují podporu bezvýhradně a vnímají přínos iniciativy jako jednoznačně pozitivní. Někteří odpovídající však zároveň s podporou vyslovují různé druhy pochybností. Ty se týkají veřejného vystupování iniciativy, jejího reálného dopadu a také průběhu veřejné diskuse, kterou vyvolala. Objevilo se také několik poukazů na širší problémy, kterých se iniciativa dosud tolik nedotkla, především situace umělkyně-matek, českého vysokého školství obecně a provozu divadel.

Iniciativa podle bezvýhradně podporujících odpovědí přináší „naději do českého divadelního světa“ a konečně otvírá diskusi o tom, co se v něm považovalo za „nutné zlo“, například šikana či sexismus. Sexismus je opakovaně zmiňován nejen jako přetrvávající a dlouho ignorovaný problém českého divadla, ale i české společnosti. Iniciativa je tak chápána jako příležitost „k promyšlené pedagogické roli, ale i vývoje celé naší společnosti“. Bezvýhradní podporovatelé a podporovatelky si na iniciativě cení především jejího transformačního potenciálu pro celé divadelní prostředí a toho, že pojmenovává jeho systémové problémy.

Někteří odpovídající se stavěli do pozice skeptických podporovatelů a podporovatelek a vyjádřili také nejrůznější pochybnosti ve vztahu k iniciativě. Jeden odpovídající pochyboval, zda je česká společnost na takovou diskusi připravena, a poukazyval na „cizí“, podle něj „americký“, charakter celé problematiky. V odpovědích se také objevily stesky nad tím, že se iniciativě nedaří divadelní prostředí proměňovat tak rychle, jak by bylo potřeba.

Fakt, že se někteří snaží jistá fakta zametat pod koberec a že potřeba otvírat otázky ohledně různých podob násilí a zneužití moci slabne, je bohužel smutným, ale očekávaným důsledkem celé iniciativy. Ukázalo se,

že řada lidí neumí reformovat svůj přístup, ale hlavně pedagogický model, že vůbec nevnímá své chování jako silové, a tyto procesy jsou skutečně na dlouhý běh. Nicméně – téma je nyní všudypřítomné a rozhodně se podařilo řadu principů pojmenovat, definovat, ovšem nyní je řada na samotných institucích, aby celý proces promítly do svého DNA.

(odpovídající 4)

Většina výtek vůči iniciativě byla vedena z pozice předběžné opatrnosti. Odpovídající poukazovali na to, že „věci nejsou černobílé“, že školy potřebují na svou proměnu více času a že iniciativa může být i někým zneužitá či může kvůli ní dojit k nějakým nespravedlnostem. Jeden z odpovídajících uvedl, že je mrzí, že iniciativa vytváří negativní obraz o divadelních školách jako celku.

Nepůsobím na žádné škole, takže celou kauzu sleduji pouze zpozzdálí. Myslím ale, že je to cesta správným směrem. Zároveň jsem přesvědčen, že je třeba být velmi obezřetný. Jedná se o citlivé záležitosti, a nesmí tudíž docházet k žádnému zneužívání a k nespravedlnostem ani jedním směrem. Bude to ještě dlouhý a náročný proces, ale je správné, že se tyto otázky otevírají.

(odpovídající 36)

Je smutné, že se na iniciativu začali nabílovat někteří nekompetentní lidé (většinou se jedná o absolventy uměleckých vysokých škol – JAMU, DAMU), kteří ve jménu této iniciativy konají na vlastní pěst a činí tak opravdu velmi nevybíravým způsobem – z mého pohledu přínos iniciativy spíše devalvuji. Jejich chování v některých konkrétních situacích a dialogích s vedením školy na veřejných debatách připomíná chování pedagogů, které tyto absolventi kritizují – což je poměrně děsivé. Iniciativu vnímám jako nástroj, který může vést ke změně. Ale z užitečného nástroje se velmi lehce může stát zbraň, která je dvousečná a jednoduše zneužitelná. Vzhledem k tomu, že jsem nějakou dobu působila na umělecké škole i jako pedagožka, vím, o čem mluvím, a dívám se na celou problematiku skrze dvě rozdílné perspektivy.

(odpovídající 39)

Dvě odpovědi pak snahy a celkové rámování celé iniciativy spíše zpochybňují. Uznávají síce závažnost témat, která do veřejného prostoru přináší, ale vyzývají k jejich přerámování. Objevili se například nesouhlas s názvem iniciativy, protože „člověk i něco musí vydržet“, a poukaz na morální povýšenost „reformátorů“.

2. Studoval-a jste nějakou uměleckou školu? Jaké jsou vaše zkušenosti se studiem?

Většina odpovídajících studovala DAMU či JAMU, případně měla se studiem na těchto školách nějakou zkušenost (například odešli po roce, hlásili se na tyto školy). Část odpovídajících absolvovala jiné školy: učiliště, střední elektrotechnickou školu, FaVU VUT, FF UK a FF MU, a ve svých odpovědích se tak vyjadřovala spíše ke stavu českého školství obecně. Odpovědi na tuto otázku lze rozdělit na vzpomínající, bilancující a kritické. Vzpomínající odpovědi byly spíše pozitivní a stručné. Konstatovaly, že na škole daného člověka „nepotkalo nic neobvyklého“ z hlediska zneužívání moci či sexismu. Odpovídající na školu vzpomínají v dobrém a vnímají ji jako zásadní posun ve svém životě. Někteří uváděli, že jim jsou jejich pedagogové a pedagožky vzorem dodnes. Někteří své pozitivní zkušenosti vykládají tak, že měli „šťěstí na dobré pedagogy“, a připoustili, že to neplatilo například o jejich spolužácích a spolužáčkách na jiných oborech. Jiní odpovídající jsou přesvědčeni, že na škole inspirativní pedagogové a pedagožky převažovali.

Potkala jsem mnohem víc dobrých pedagogů než těch špatných. V rámci oboru studia jsem zažila až na drobné výjimky přátelskou atmosféru a podporující prostředí.

(odpovídající 22)

◀ *Myslím, že je nesnadné to hodnotit. Společnost se vyvíjí a to, co je dnes vnímáno jako sexismus nebo neakceptovatelný nátlak, bylo dříve běžnou součástí komunikace. Hranice se posouvají. Práce s emocemi je důležitou součástí umělecké tvorby a je pravda, že jsem zažil řadu situací, které jsem vnímal jako ponižující či jinak nesnesitelné. Koneckonců svým odchodem z činoherní režie jsem již tehdy vyslovil některým metodám jasné ne. A totéž jsem pak viděl i v umělecké praxi.*

V kontextu dnešní debaty jsem ale velmi obezřetný. Na jedné straně otevření těchto otázek velmi vítám a vnímám je jako žádoucí a nesmírně potřebné, na druhou stranu si kladu otázky, nakolik to může vést k celkové přecitlivělosti lidí na vzájemnou komunikaci. Obávám se, zda a nakolik je možné citlivě vytyčit bezpečný prostor, aby přitom nedošlo k postupné sterilizaci vyjadřování, chování a lidských vztahů obecně.

(odpovídající 36)

Shrnutí ankety

Lze říci, že z výpovědí těch, kteří se ankety účastnili, vyplývají následující zjištění:

☉ Potřeba podpory iniciativy NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET je mezi odpovídajícími silná. Iniciativě je většinou přisuzován transformační potenciál a je vnímána jako „naděje“ na odstranění „nutného zla sexismu a zneužívání moci“, které při studiu bylo potřeba překonat nebo kterému bylo třeba se vyhnout (a nenechat se jím ve škole znechutit).

☉ Na druhou stranu byla některými odpovídajícími zdůrazňována „předběžná opatrnost“, aby se pozitivní náboj iniciativy „nezvrhul“, protože „věci nejsou černobílé“. Padlo v ní také upozornění na „morální povýšenost“ příznivců iniciativy a nesprávnost jejího názvu, protože „člověk i něco musí vydržet“. Navrhováno bylo také zpřesnění diskuse v tom smyslu, že bychom měli být schopni

oddělit „tvůrčí muka“, která jsou pro jakoukoli tvorbu nezbytná, a zbytečnou zvlí, zneužívání moci, obtěžování apod.

☉ Pokud jsme se ptali na konkrétní zkušenosti se školami, zejména kritické výpovědi se shodovaly s výpověďmi uveřejněnými iniciativou NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET.

Odpovídající poukázali zejména na celkovou negativní atmosféru a špatné strukturální nastavení škol, dále na neschopnost reflexe mocenské pozice pedagogů a pedagožek, na záměrné vytváření hierarchií („prestižní vs. neprestižní obory, muži vs. ženy“), na svévolné překračování hranic, na eticky pochybné jednání, na sexuální násilí, na diskriminaci na základě genderu, na obtěžování a na netransparentnost. Celková atmosféra má potom podle odpovídajících vliv na všechny zúčastněné. Dochází k přejímání „institucionalizované šikany“ studujícími ve vyšších ročnících, kteří metody a přesvědčení pedagogů a pedagožek uplatňují směrem k mladším. Nastavené prostředí tak vede studující spíše k pocitu vlastní výjimečnosti, ne ke zdravé sebekritice a sebe-reflexi. Silně je vnímána absence dialogu a neschopnost věcné diskuse.

☉ Absolventi a absolventky „neuměleckých“ škol popisují velmi podobné zkušenosti i z ostatních typů škol.

☉ Stěžejním tématem se ukázala být kvalita studia. Kritizován byl nedostatek pedagogických kompetencí i ateliérový systém výuky, který podporuje uzavřenost, elitářství a dále posiluje kult osobnosti (převážně mužských vedoucích ateliérů). Jako nespravedlivá je pocítována i uměle vytvářená hierarchie mezi jednotlivými obory.

☉ Odpovídající upozorňují i na širší souvislosti, jako je podfinancování vysokých škol a špatná organizace školství jako takového.

Nicméně zároveň byla zdůrazňována personální krize, která vede k celkové, především však k myšlenkové, uzavřenosti a k nedostatečnému rozhledu a orientaci v současném myšlení. Školy jsou tak většinou vnímány jako ustrnulé v čase. Je jim vyčítána určitá „ahistoričnost“ v tom smyslu, že „šikana a bossing“ byly dlouho normou právě proto, že se neustále udržoval při životě příběh, ve kterém je sféra „umění přece něco jiného než normální život“. A proto se na něj nemají uplatňovat nároky, které se uplatňují ve „vnějším“, proměňujícím se světě.

☉ Někteří odpovídající tak plédují za „kulturu inkluze“, která by se snažila zahrnout co nejvíce lidí s různými potřebami, proti „kultuře trhu“, která je postavena na neregulované soutěži mezi individuui.

☉ Je ovšem potřeba také říci, že i část odpovídajících se osobně s ničím, co popisují kritické odpovědi, osobně nesetkala.

☉ Část odpovídajících také přes kritiku škol reflektuje jejich absolvování jako cennou zkušenost, která je výrazně osobnostně posunula a umožnila jim vykonávat jejich profesi.

☉ Pokud jsme se ptali na zkušenosti z divadelní praxe, část odpovídajících potvrzuje, že divadelní praxe je v zásadě stejná jako na uměleckých školách. Bylo popisováno především autoritativní chování režisérů (kryto příběhem o specifické „režijní metodě“, ale ve skutečnosti jde jednoduše o ponižování), nerovné postavení mužů a žen, nevyplácení honorářů, nízké platy, problematičké uzavírání smluv. Další část odpovídajících si myslí, že divadelní provoz je z hlediska zneužívání moci a sexismu ještě horší než umělecké školy. Škola je podle těchto odpovědí oproti divadlům pouhým „škádlením“. ☹☹☹

NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET je studentská iniciativa charakterizující se jako uskupení, které „mluví o tom, co by nejen na naší fakultě [míněna DAMU, pozn. red.] nemělo být nadále považováno za normální“. Během jarních měsíců roku 2021 rozeslala iniciativa anonymní dotazník studentkám a studentům DAMU (a JAMU), který obsahoval otázky týkající se jejich spokojenosti se studiem. Odpovědi z dotazníku byly prezentovány 29. 6. formou veřejného čtení a vyvěšeny před vchodem do budovy DAMU. ☉ Iniciativa kritizuje chování ve škole, považuje ho za neadekvátní, avšak normalizované. Popisuje ho jako zneužívání moci ze strany pedagogů či pedagožek a překračování hranic. Jedná se o různorodé problémy od nevhodných, často sexistických, poznámek až po šikanu a sexuální obtěžování, vedoucí k psychologické újmě. Členové a členky iniciativy také upozorňují na bagatelizaci zmíněných problémů. Podle nich nejsou pojmenovávány správně, nebo dokonce vůbec. ☉ Dosud bylo jediným východiskem mlčet a „vydržet to“. Inspiraci hledá iniciativa u zahraničních vysokých škol, kde existují systémy prevence a edukace i konkrétní mechanismy pro řešení krizových situací. V prvé řadě iniciativa volá po vytvoření bezpečného prostoru, v němž bude možné o atmosféře ve škole mluvit beze strachu. Dalším krokem je vytvoření prostoru a struktury, který riziko zneužívání moci minimalizuje. ☉ Z původního záměru věnovat iniciativě jednu studii vykristalizovalo celé osmé číslo CEDITu. Rozhodli jsme se poskytnout v něm prostor nejen iniciativě samé, ale i dalším tématům a impulzům, které otevírá. Považujeme vystoupení iniciativy za událost, které je potřeba dát soustředěnou pozornost. ☉ CEDIT 08 doprovodila ilustracemi Anežka Abrtova – studentka čtvrtého ročníku ateliéru Vladimíra Skrepla na pražské AVU. Skrze osobité expresivní kresby, koláže, keramiky a aranžované performance vytváří fantasy světy. Avšak jejich obyvatelé jsou často konfrontováni s problémy naší reality. www.instagram.com/anezka.abrtova/ ☉ „Speciální ocenění za počin roku chci však udělit někomu jinému: studentkám a studentům z iniciativy Nemusíš to vydržet, kteří se vzepřeli zaběhnutým toxickým rámcům českého uměleckého vzdělávání.“ Apolena Rychlíková, Nejsilnější kulturní zážitky roku 2021, Salon – novinky.cz ☉ „Pod heslem Nemusíš to vydržet vypukl letos spor o etiku výuky na DAMU. Byl to můj ‚kulturní‘ zážitek roku. ‚Ponožka zalátaná je lepší než ponožka roztržená, to ale neplatí o sebevědomí – poznamenal si mladý Hegel. Nejen herectví, i filozofie jsou disciplíny, kde bez roztrženého sebevědomí ničemu neporozumíme. Možná je takové přesvědčení opravdu jen synonymem pro větu ‚Musíš to vydržet‘, proti které se studenti DAMU vymezili. Nevěřím ale, že lze sebevědomí (něč i své vlastní) ‚roztrhnout‘ bez traumatu. Herečka a docentka na DAMU Eva Salzmanová shrnuje ve své knize vlastní pedagogickou metodu: ‚Nejdříve sestup do já, a pak máš za úkol být někým jiným.‘ Ve filozofii to platí asi takhle: Nejdříve poznej předsudky, které z tebe dělají *my*, a pak buď *já*. Bez traumatu se to neobejde, ale vydržet to se vyplatí!“ Václav Bělohradský, Nejsilnější kulturní zážitky roku 2021, Salon – novinky.cz ☉ Za zásadní přínos k proměně etického klimatu na fakultě, za osobní statečnost a příkladnou zodpovědnost při řešení těchto otázek udělil děkan DAMU ocenění člence iniciativy NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET Marii-Luise Purkrábkové. ☉ Iniciativa NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET získala poctu festivalu ...příští vlna / next wave... za podnět, který „měl a stále má za cíl nastolit potřebný dialog a inspirativní ovzduší v českém školství a divadle“. ☉ Iniciativa NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET obdržela Cenu Františky Plamínkové, kterou uděluje spolek Sdružení.

Úvod	Nemusíme to vydržet Reakce redakce na iniciativu NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET	Kateřina Stündlová Petr Kubala Josefína Formanová Jakub Liška	02
Analýza	Granát, atomová bomba, shnilá jablka: analýza diskurzivního prostoru iniciativy NE!MUSÍŠ TO VYDRŽET	Josefína Formanová Petr Kubala Jakub Liška Kateřina Stündlová	04
Dialog	Stále nemáme vybudovanou kulturu občanské společnosti	Petr Doubravský Alena Wagnerová Josefína Formanová Jakub Liška	11
Projekt	Student to student: Strach	Anna Luňáková Daniela Ponomarevová	14
Esej	Kdyby byl člověk Indián! Několik obrazů tvůrčího utrpení	Blanka Činátlová	16
Rozhovor	Staré pořádky jsou neudržitelné, nejen v divadle	Agata Adamiecka Sitek	18
Rozhovor	Nahradí-li se konkrétní člověk jiným, systémový problém nezmizí	Duo docentky	20
Stand-up	Výňatky z dějin sexuálního obtěžování v Česku	Duo docentky	22
Anketa	Znamení (posunu) doby	CED	24